

---

Slavoljub Marković  
Plovno stanje istorije

WEB-SITE

*njnjn.narodnaknjiga.co.yu*

E-MAIL

*nknjiga@matgnet.com*

*alfankkl@eunet.yu*

BIBLIOTEKA  
· ALFA ·  
Proza 2006.

Glavni i odgovorni urednik  
MILIČKO MIJOVIĆ

Urednik  
VASA PAVKOVIĆ

Umetnička oprema  
TODE RAPAĆ

Tehnički urednik  
JASMINA ŽIVKOVIĆ

Ilustracija na koricama  
Vegilije sa muzama: Clio i Talija, Nacionalni  
muzej Bardo, Tunis

Slavoljub Marković

# PLOVNO STANJE ISTORIJE

Narodna knjiga / Alfa  
2006.

## ISTORIJA

Copyright © 2006 by Slavoljub Marković  
Copyright © NARODNA KNJIGA, 2006.

ISBN

Ova publikacija u celini ili u delovima ne sme se umnožavati, preštapavati ili prenositi u bilo kojoj formi ili bilo kojim sredstvom bez dozvole autora ili izdavača, niti može biti na bilo koji drugi način ili bilo kojim drugim sredstvom distribuirana ili umnožavana bez odobrenja izdavača.

Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač, prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

## *U muzeju*

*Kada smo stigli u muzej, jedan od prvih eksponata koji smo ugledali bio je brižno čuvan, ali i neprestano izložen pogledima. Primakao sam se svetlu natpisa i pročitao PROŠLOST. Ekspонат je imao sasvim određen oblik, ne toliko velikih dimenzija, bez ikavog mirisa i bez ikakvih vidljivih svojstava, čak je bio od jednog komada.*

*“Prošlost, za koju su još stari Latini rekli da se ne živi u njoj i od nje, sve više dobija praktičnu namenu”, rekao je neko.*

*Ti si naslonila glavu na moje rame i šapnula:*

*“Zahvaljujući istoričarima, političarima, birokratima, ratovima, prošlost je pretvorena u muzej neprocenjive vrednosti.”*

*Onda si me uhvatila za ruku i počela vući kroz muzej. Stala si pred jedan ekspонат koji je takođe bio brižno čuvan i nije se razlikovao od prethodnog.*

*“Ovo je kopija prošlosti”, objasnio je kustos. Onda je počeo da govori o obezbeđenju muzeja rukom pokazujući prostor.*

*“S najvećom budnošću čuvaju se godine, događaji, istorijske ličnosti i činjenice, ponekad i davno zaboravljene legende.”*

*“Oni koji prolaze osvetljenim prostorijama mogu pažljivo da razgledaju ovu zbirku držeći devojkicu za ruku. Ovde je sve na svom mestu.”*

*Kustos se toliko upiljio u devojkicu da je ona počela da me vuče ka izlazu. Stigli smo do vrata i čekali.*

*“Dešava se ponekad da bogatstvo ukradu, ali*

---

*sada je sve osigurano”, vikao je vratar trčeći.*

*Napolju je bilo prohladno i sitna kiša je ličila na čvorove paukove mreže. Dugo smo stajali ispred muzeja, sve dok nas čuvari nisu oterali.*

*“Kuda ćemo?” pitao sam.*

*“Prošlost je najbliža”, rekla si, “i čuva se.”*

## Stvaranje sveta

## Stvaranje sveta I

Dvanaestog dana, pošto je Bog stvorio svet i seo u hlad, došao sam ja. Predložio sam Bogu da za tri dana počne prva godina, kada će posedovati svoje nepostojanje više od onog što ima, i kada će mu lepo stajati crveni sako. Bog je, međutim, bio opušten i lenj. Čak nije ni čuo moje reči, ali noge koje nastaju od blizine Boga, stvorile su svet koji su opkoračile.

Boginja je rekla da je Bog ušao u blagostanje i da bi trebalo stvoriti svet do kraja, ali on je i dalje sedeo nepomično. Duboko odsutan, ličio je na kip iz budućeg vremena. Samo je promrmljao:

“Dijalektika i evolucija će dograditi svet. Ljudi će ih izmisliti, samo da sačekaju rođenje njihovih tvoraca.”

## Stvaranje sveta II

Ja nisam učestvovao u stvaranju sveta. Uspavao sam se. Pošto sam se probudio, žmireći, video sam: oslonac je stvoren, možda flora i fauna, ali ja sam mogao da počnem sa stvaranjem tela.

Prvo sam stvorio drugo telo kao antitezu. Seo sam da se odmorim i muhe su mi dosadivale, te sam tela odmah podvrgao napretku. Neka se opiru (ali promene neće izbeći), neka se istrebljuju, dok ih patnja ne podstakne da se sećaju Boga. Ja ću i dalje biti srodan njima. Govoriću o ženama, o neverstvu; govoriću da sam zadovoljan postojećim. Otići ću u kafanu, popiću piće, a onda ću se nasmejati slušajući njihovu brigu, njihove želje, govore o budućnosti. Biću toliko srećan da neću pominjati da sam ih ja stvorio.

Oni mi, verovatno, ne bi ni sada verovali.

## Volja Božija

Gospod(ar) je stajao na vrhu. Pred njim je bila ravnica. Oko se nije moglo zaustaviti do horizonta. Dan je sunčan i samo vetar sputava žegu. Govori se o slobodi i demokratiji. Međutim, ljudi ne čuju i ne vide gospoda(ra), samo osećaju njegovo prisustvo koje izvire iz ikona i postojanja njegovih izvršitelja. Mogu da ga psuju, da govore o njemu, da pišu natpise protiv njega, da se tuku u njegovo ime ili da mokre na ikone.

“Čujte, pa mi mu svašta možemo reći”, vikao je neko.

“Ćutite! Čuju podanici”, vikao je treći.

I tako je trajalo do večeri. Gospod(ar) se podigao. Klimnuo je glavom. Njegovi podanici, bogohulnici, vernici, očekivali su kaznu ili prekor. Ali tolike banalnosti kao da su bile daleko od njega, kao što su bile daleke pohvale.

“Neka bude volja Božija”, rekao je Bog ili neko od podanika, nije se jasno moglo čuti ko je izgovorio reči. Tek tada počese da padaju mrtvi, da se sumnjiče čutljivi, da se raskrinkavaju zaverenici, da se podižu novi hramovi.

## Smrt gospoda(ra)

Gospod(ar) je umro mnogo dana pre smrti. Jednostavno je prestao da govori, ali su još odjekivale njegove reči. Bilo je dovoljno da podigne ruku da bi mi, njegovi podanici, jurnuli ka izlazu. Mislili smo da poznajemo svaki njegov pokret i u hodniku bismo se unezvereno gledali.

“Kad prestaneš da govoriš bićeš mrtav ukoliko ne naučiš druga značenja”, rekao je neko i onda bismo se ponovo vratili u prostoriju s mirisom lekova.

Bogohulici su očekivali njegovu smrt. Ja sam znao kako je, mnogo godina kasnije, Mehmed-paša Sokolović postupao sa Sulejmanom Veličanstvenim. Odmah sam poslao sluge po kolac, ali one nisu našle drvo koje ne bi istrulelo. Stabla su se pretvarala u prah; nisu mogla izdržati istoriju.

Na kraju sam odlučio da za njegovu smrt okrivim podanike, tumače i tribune. Tako je bilo najbolje. Odmah su počeli da gone zločince, da ih spaljuju, seku i guše, da govore o vaskrsenju – reči gospoda(ra) niko nije tumačio.

## Doček

Uveče sam, s onima koji se nisu plašili života i koji nisu verovali nauci, odlazio na breg i očekivao njegov povratak.

Zemlja, natopljena vlagom, klizila je ka reci. Sa mesta na kojem smo stajali videle su se tamne gudure, retki zeleni buseni i drveće koje je virilo iz tame. To je bilo jedino što izrovana zemlja nije napustila. Površina reke koja se videla u daljini bila je mirna. Nije se moglo naslutiti da voda teče. Svetlo je bilo sabijeno u kafane i retke kuće, te se odavde nije videlo.

Svi su pričali o njegovom izgledu, stasu i lepoti. Neki su govorili da ga poznaju i da su veći deo života proveli sa njim. Ulazili su u rasprave i opise njegovih navika, tako da nisu ni primetili njegov dolazak. U daljini se prvo ukazala senka koja se micala a kasnije smo videli i glavu.

Dolazio je iz suprotnog pravca – odakle ga nismo očekivali. Kada se približio, svečano odeveni ljudi su videli mršavog i žgoljavog čoveka, malo pogrbljenog i prosedog, utonulog u bezbrižnu starost. Još kad reče da je gospod(ar) koga čekaju, zabezegnuti ljudi ga ščepaše, ne bi li ga sklonili od pogleda pravog gospoda(ra). Međutim, on se pokaza snažnim i dugo ga nisu mogli savladati.

Sa brega je tada silazio stasit i visok čovek podignute glave. Neko počeo da gura nagomilane ljude objašnjavajući da se pojavio željeni čovek. Oni podigoše zgužvano telo i odnese ga u neku jarugu.

“Nama ravni nisu potrebni”, rekao je neko.



Čovek sa brega je silazio polako. Nije gledao ka odboru za doček i dolazio je odakle smo ga očekivali. Video je reku i selo u kome je sada bio potpuni mrak. Nisu još ni stigli da mu upute reči dobrodošlice a on ih prekinu i upita gde su sakrili gospoda(ra) koga su toliko čekali, koga su dve hiljade godina dozivali. Delegati se smetoše i počеше da trče ka jaruzi, ali njega tamo ne beše. Videli su senku i telo koje se kretalo ka reci. Potrčase za njim.

*Ja sam istorija i nemo gledam kako me stvaraju.  
Znala sam i ranije zašto bogovi ne dolaze ljudima.*

## Bog i kralj

Kralj i Bog izjednačiše trpeze. Gosti se pobuniše. Počеше prolivati božansko i zemljasko piće, bacati pehare, zveckati posuđem. Bog i kralj ih izbaciše ostavljajući samo proroke i telale.

“Dužnost mi je da vam zahvalim što ste mi pomogli da dođem na presto”, reče kralj.

“Pogledaću arhivu pre nego što odem u kafanu i pijem zajedno sa podanicima”, rekao je Bog.

Prorok je Božije reči bô iglom i nizao u venac.

“Pripazite na reči”, rekao je. “Kraljevi su ulizice, menjaju zakone prema osuđeniku.”

“Govoriću preko simbola”, rekao je Bog.

“Nemojte. Biće ih mnogo, a kasnije će vekovima biti potrebni tumači. Stvoriće tako novi Bibliju, pa ćemo se baviti trgovinom.”

Paž je tada doneo poslužavnik sa zlatnicima i stavio ga ispred Boga.

“Okacite ih ženama o vrat”, rekao je on. “Kada se noću naginju svetleće kraljev lik.”

Pre izlaska paž je nešto šapnuo kralju. Kralj je ustao. Zašuštala je svila i srma, zasvetlele su toke, poskočili su telali. Kralj je zatvorio prozor i rekao:

“Moj narod se okupio ispred dvora i čeka da se gozba završi.”

Kako je dole počela galama, kako se čulo trčanje i zveckanje oklopa i oružja, Bog se pokrenuo. Rekao je:

“Dolazak na presto je uvek nužda, odlazak prevara.”

Kralj je izado naređenje nekom iz svoje garde i počeo da priprema oružje.

“Kada se ljudi pobune, onda im ni bogovi nisu ravni. Ko će Vam verovati da ste Bog ako upadnu u moje odaje”, rekao je.

“Ne moraju mi varovati”, rekao je Bog. “Vladari uvek misle da su bogovi. Ja ću jednom postupiti kao čovek. Ubiću vas ili predati živog.”

## U RATOVIMA

## azbuka je iznutra crna

Predmeti u arhaičnom rečniku, ljudi koji su me naučili da izgovorim kamen bezobrazno trešnja pekmez pička, učitelj koji svedoči da se u preosetljivom dečaku, zagledanom u jednu tačku, ka kojoj pruža prst kao ka samoći, krije budući pesnik, odavno su prestali da postoje. Ostale su slike životinja i predmeta nalepljene u bukvaru koje moram da upamtim ili izgovorim. Kažem: Voće prostota zaprega dinja štula devojka.

Azbuka je iznutra crna. Spolja je zelena. Na površini miriše na paprat, koprivu, hrizantemu. Iznutra nešto kopa ali se ne vidi.

## komandant sedi mirno. artiljerija

Nedeljom obilazimo spomenike. U hladovini pored izvora takmičimo se u poznavanju prošlosti. Znam godinu kada je podignut grad. Znam neprijatelje koji su ga bombardovali i držali osvojenog. Zabodem prste u zemlju. Okrenem se. Podignem ruke. Nisu od zemlje niti od praha. I sitnim peskom ih prelivam. Tražim starine načinjene ljudskom rukom. Zatim zažmurim da ne bih video kulu, artiljeriju koja cepa vazduh i meša uniforme i krv vojnika sa zemljom, dok komandant sedi mirno nad kartom bojišta i zabada čiode u pravcu kretanja neprijatelja.

## ruka u tami. prodor do sadašnjosti

Ruku osećam previše. Njome mogu da učinim nepromišljeno. Pokušavam da se češem. Držim je spuštenu. Podignem je iznad glave. Sve više mi smeta. Ne znam kako da je zaustavim. Zabadam je u lice. Ono pripada mraku. Ne vidim svoju ruku. Pred vratima je, pred tamnicom. Penjem se na lestve. Dno je čvrsto zakucano. Gore je talas. Čujem ga. Razara prljavu senku ili mulj. Ne mogu da izađem odavde. Ne mogu da odem na poprište. Teško mi je, a borba je uzaludna. U njoj učestvuje samo moja slepa ruka. Melje kosti. Ravnodušan sam prema onima koje ubijam. Nemam šta da kažem, šta da pružim. Vetar donosi zadah sa bojišta. Ruka dopire samo do sadašnjosti.

## slika bojišta. mapu je nacrtao đak

Na snegu koji se nalazi u priči bivaju poređane hrpe leševa, senke zarobljenika i obojene uniforme. Pokisli vojnici, bolje očuvani u iskopinama nego u istoriji, kopaju rovove na karti. Rade polako. Iz rovova izviruju vojničke kape i lopate. Slika bojišta rasprostrta je na stolu. Mapu je nacrtao đak. Vide se planine, kote, pravci kretanja vojnika. Komandant stoji mirno. Ruka pozdravlja. Glas komanduje juriš. Ratnici kidaju linije fronta. Prelaze preko vrhova, preko leševa, preko trupova životinja, tako da se na liniji fronta ukazuje udubljenje u obliku dve crvene linije koje prodiru preko reka, sela i gradova.

## ti si sada mrtva

“Umila si lice, prelomila hleb, u sobu je uplovi-la barka, neko je kamen bacio u ljubav i počeo da stari”, tako je neki pesnik započeo pesmu. Ja sam je čuo davno. Sada pesma ponovo dolazi iz tame. Prozor je otvoren. U ogledalu vidim sliku nove noći. Tomovi knjiga poprskani su alkoholom. Cela soba je njime natopljena. Udišem ga. Na čiviluku visi zvezda. Ja pamtim klin na kojem je visila puška dede hajduka. Ti si sada mrtva i ne sećaš se toga. Odi do reke. Ovoga proleća je nadošla. Valja zvezde s oblacima. Zastani u polju. Pitaj Demetru kakvi su prinosi! Pogledaj da li ljudi užinaju ili spavaju u hladovini? Da li igraju ili brišu umrškanu decu? Ne plaši se da će senka, teža od oklopa, pasti na tvoje grudi, da nećeš moći plivati, potapati konoplju, terati svoj ćef ili prati veš; da će te ščepati kandže dedinog orla koje si bacila.

## Požar u istoriji

Nisam primetio da gledam kroz prozor dok nisam ugledao požar. Tada sam već video prazninu dvorišta, uplašeno dete koje trči ka vatrogasnoj stanici, cvet u reveru devojke koja zastaje zbuñena.

Pokušao sam da ugasim vatru. Iskoristio sam zvuk, slepilo, svetlo dana kada je vatra utopljena u sunce, ali kako požar nije malaksao, zaželeo sam da ga pojačam i što pre sagorim deo grada ili deo sveta.

I naravno da nisam mogao ugasiti požar koji se davno desio. Okrivio sam Odiseja za požar. Ali on se njime ponosio i onim konjem, bolje reći njegovim simbolom, pa je posle svega samo očekivao lutanje.

“Sirene postoje da bi objasnile zašto postoje uši ali ti ne moraš“, rekao sam, “da misliš da uvo postoji samo zbog sirena i ne moraš da smatraš, kao što ostali rade, da ja postojim zbog gašenja požara.”

Posmatrao sam kako dogorevaju zgrade, kako se prenosi požar. Pre nego što sam dao uzbunu razmišljao sam kako se u uvu sakuplja štoka, kako istorija truli u svojoj bezbrižnosti; u sadašnjosti, a tada je bilo kasno, jer istorija oko Troje davno je sagorela. Trebalo je samo sakupiti pepeo i time bi se saznalo za postojanje grada.

## Marko Kraljević

Kada smo prvi put dobili zadatak, da na času likovnog vaspitanja, nacrtamo lik Kraljevića Marka, svako od nas je već znao kako bi mogao da izgleda. Veza između njega i nas davno je bila uspostavljena. Mi smo znali kako on jaše Šarca, kako baca koplje, kako se bori protiv turskih junaka, kako deli carstvo; ali učitelj je rakao.

“Kraljević Marko je isti kao i ostali ljudi.” Međutim, mi nismo mogli čuti njegov glas, nismo mogli zamisliti kako se kreće, sa kim se druži, šta jede i koliko spava: posećuje li izvore, tako da je svima nama jedino bio jasan njegov lik i brkovi koji su prekrivali lice.

“Ko je to?” upitao je učitelj, gledajući brkove lika izvučene crnom voštanom bojom.

“Kraljević Marko”, rekao sam.

“Kad je pogubio od sebe boljeg stigla ga je klemtva”, rekao je učitelj. “Tada je on bio živ ali je odavno postao simbol. Svako učinjeno dobro njemu je pripisivano: više nije bilo junaka osim Kraljevića Marka! Njegovo junaštvo i dobrota postojali su još pre njegovog rođenja. Tako je postao sasvim nežan, sasvim jadan, odao se piću, i njegov logičli kraj, smrt na Rovinama, ticao se samo njega, a nikako istorije.”

## Susret sa junakom

Sedeo sam na kamenu koji je verovatno bio spomenik nekog borca ili graničnik. Onako sklupčan osećao sam njegovu oblost i hladnoću ali se nisam na to obazirao.

Naviše put je vodio je ka planini a put koji je vodio naniže već sam bio prešao i nisam želeo da ga se sećam.

Pored mene su prolazile grupe ljudi zastajući, gledajući me, najčešće pozdravljajući me, i odlazile. Niko od njih se nije zaustavljao da bi me pitao nešto uobičajeno.

Video sam Ahila.

Nosio je otečeno telo, izbušeno kopljima i mačevima. Jedna strela je još bila zabodena u peti i zbog toga je hramao.

Siguran sam da je i on mene video, ali nije obraćao pažnju. Ništa ga nisam pitao niti sam bilo čime pokazao da ga poznajem. Nastavio sam put sa njim.

Smenjivali su se dani, godine i ljudi, sunce se okretalo, a mi smo i dalje putovali. Pregazili smo Troju, čitavu obalu, ali on nije video plamene, porušene zidove, Jelenu i Parisa. Znao sam da ih je dobro poznavao, ali mu je prošlost bila teška; morala se neprestano pamtititi tako da je izgubio volju za njom. Izgleda da on nije znao uzroke rata, nije znao ni povode (samo je Patrokla poznavao), jedino je bio hrabar i voleo je da pobeđuje na bilo čijoj strani.

## Učešće u trojanskom ratu

Moj pristanak da učestvujem u Trojanskom ratu bio je smešan. Kad su me pozvali, sedeo sam pored reke igrajući se krljuštima jednog grgeča. Padalo je veče, njegova ugodnost i svežina pored reke sa komarcima i ribama koje skaču iz vode padajući ponovo na sjajnu površinu.

Znao sam sve o mnogim kasnijim ratovima, o vojnicima koji su gubili i dobijali ratove, i zato mi je izgledalo cinično što sam, ipak, pristao da učestvujem u ovom ratu. Znao sam čak kako je opседana tvrđava, kako su okupljani brodovi, kako su se proslavili Trojanci i Ahejci, zašto je izbio rat, kako je tvrđava bila osvojena. Jedino nisam video moje mesto u tom ratu, moje mesto u vojsci, u kojoj vojsci, i to je verovatno bio jedan od razloga što sam odlučio da učestvujem u Trojanskom ratu, iako me Homer nije opevao, niti će ponovo pevati o tom ratu, čak ako i odluči, ep će biti isti i Trojanci neće spasiti tvrđavu.

## mulj liči na sećanje. lišće ne šušti. žuti

U ponoć na sto stavljam svetiljku, čašu vode, bokal. Otvaram prozor. Krevet prekrivam čaršavom. Ogrčem kaput jer sam jednom nazebao čekajući te. Ponoć je mistična veza između duha i materije. Drvo, mesec što ga prepoznajem, pokidano grlo, crveni jezik, krivo napisana reč, ugašena šibica; mogu da se uzdignu do živog. Čekam da se poslednji gosti vrata sa zabave, da se stišaju, da se ugase lojanice, da zasvetle lomače. Muzičari kroz noć vuku tišinu. Zvuk, što ga niko nije proizveo, liči na glas žene. Otvorio sam knjigu i čitam: Reka vremeni – bara se obezvremenila. Sa prozora vidim zidove. Ispod je mirno. Okrećem stranicu knjige. Mulj više liči na sećanje. Ne znam da li sam otišao na reku ili sam zaželeo da odem, ali stvarna je samo obala. Nikog se ne tiče što sam ja na njoj. Mogu mirno loviti ribu, peći je na žaru i lizati umazane prste. Ali ja radije ležim u gustišu. Gledam: zvezde su tragovi odletelih. Zvezde ne padaju – vise. Lišće ne šušti – žuti.

## Odskočna daska

U fiskulturnoj sali otvoreni prozori isisavaju miris znoja i čestice prašine. Švedski sanduci, grede, razboji, lopte sklonjeni su u jednu bočnu prostoriju, tako da prazna sala blješti u svetlosti. Ni konopci koji se klate na jednom kraju sale, ni kozlić, strunjača i odskočna daska, u blizini, kao da ne narušavaju prazninu. U koloni, pored zida, odeveni za čas fiskulture, đaci, iz zaleta, preskaču kozlića. Čuju se njihove reči, reči vaspitača i škripanja parketa. Napolju je galama. Vika se smenjuje sa iskidanim i otegnutim glasovima pesme. Onda jasno raspoznajem: dve žene počinju da pevaju, ciče i smeju se. Sused sa suprotne strane dvorišta otvara prozor i viče lupajući u staklo. Žene prestaju da pevaju i pozivaju ga. Obećavaju da neće pevati ako on dođe do njih. Same su i zato pevaju. Ja ostajem oslonjen o zid. Gledam koševu i lopate. Odskočna daska pomaže razvoj tela. Ležiš na njoj. Ruke su ti opušteno. Vidim sanduk napravljen od te daske. Dolazim do tebe i vučem te ka prozoru. Ti se opireš. Podižem te. Ne osećam tvoju težinu. Govorim o Frinama i Venerama, Venerinom kultu, a strah došaptava da je telo iščezlo. Spuštam te dok se smeješ razmahujući rukama. U uzdignutim šakama pronalaziš seme. Mirno dolaziš do daske i stavljaš seme na nju. Onda širokim pokretima crtaš kišu po prozorima. Od tog pomeranja ruku odjednom sva bivaš mokra. Milujem ti lice. Dodirujem ti usne. Savijam se do daske i ljubim čvorove. I gle! Daska počinje da lista. Iz njenog laka, boje, iz gume kojom je obložena



počinju da izbijaju pupoljci. Listaju. Granaju se. Zatim nova biljka počinje da mašta. U njenoj krošnji se pojavljuju ptice. Kruže nad mojom glavom.

## nepromenjena slika učitelja. izračunavanje težine

Volim večeri kada na terasi sedimo zajedno. Nekoliko kuća na brdu nisu razrušene i zamenjene višespratnicama. Glas Cigančeta koje udara u šerpu, diže na zadnje noge onemoćalo kuće isplaženog jezika. Papir na stolu. “U poeziji treba posipati reči hlorom, kao što telo treba razodnuti da bi bilo milovano”, kažem.

“Reči treba ubiti”, odgovaraš.

Pričaš o učitelju koji – dok u epruvetama, nad anodom i katodom, hvata sastojke vode – govori kako ljudi maštaju o vodi, kako je traže po pustinjama, izvode iz arteških bunara, da bi je on razlagao na elemente. Nivo vode neprestano pada i ostavlja prazninu koju popunjavaju vodonik i kiseonik. Tako izdvojeni gasovi – sa osobinama koje su opisane u svim udžebenlicama – udaljauju te od želje da tragaš za vodom, pa jedino što još možeš očekivati jeste eksplozija vodonika, koja će izazvati smeh i šapat učenika.

Kasnije se sećaš još jedne slike učitelja. Vidiš ga kako se kreće među đacima i opisuje predele označene kotama, i mesta pogibije raznih junaka. Upirući prstom, kroz prozor voza, u prirodu, učitelj je poistovećuje sa znanjem.

U vidno polje ulazi reka. Njenu dužinu zamišljaš na karti. Gledaš sa one strane reke šumu, kuće, daleke vrhove za koje nisi znao da su u proleće prekriveni snegom – kao da dopunjavaju boje koje se mešaju sa vodom i koje skidaš sa slika

impresionista. Pliva: suro perje, crna stara čizama. Ponavljaš rečenice iz knjiga koje odgovaraju na učiteljeva pitanja: “Specifična težina iridijuma je  $22.4 \text{ p/cm}^3$ , zlata  $19.3 \text{ p/cm}^3$ . Obrazac za izračunavanje težine je  $Q=Y/V$ . Ako je specifična težina tela veća od specifične težine vode, telo tone.”

Gledaš kroz prozor voza kako svuda pored reke, na tek ozelenelim livadama, pasu usamljene krave. Ne čuvaju ih pastiri niti se vidi uže koje ih, vezano za rogove, vrti u krug. Zato ti se čini da su krave postavljene u pejzaž. Krave vitlaju repovima. Podižu glave gledajući ka vozu koji preseca vidik. Ali, pošto su krave preživari koji vare celulozu, još samo preostaje da te učitelj upita: “Iz koliko delova se sastoji želudac preživara kada može da razlaže celulozu?” A ti, da bi izbegao odgovor, ne želeći da sliku krave sa platna premeštiš u udžbenik biologije, crven u licu, izlaziš u hodnik.

## Učitelj

Učitelj je mrtav. Tek sada razgovaramo ravnopravno. Pred njim povlačim stihove. U rečenicama samo jedna reč je ključ. Učitelj kaže: Te reči su vrata. Došla je zima. Napolju je hladno. Vetar je razneo senke i grane topola. Ljudi beže sa ulica. Strofe prekriva sneg. Ja ga prećutkujem. Iz kafane se vraćam kasno. U loncu zatičem led. Ležim. Ne dozvoljavam da se u mene ulivaju buduća i prošla vremena. Prestajem da mislim o svojim najbližim prijateljima. Jučerašnje vreme, provedeno s njima, kao da nisam posedovao. Mraz jače steže. Stavljam posteljinu u mašinu za kucanje i udaram. Delovi tela, prošli i budući život, postepeno postaju eksponati. U prozoru ujutru osvane detinjstvo. Žena izlazi u dvorište i goni orla. Miriše bosiljak. Na večer. Noć se umiva u vodi. Rasečena je tvojom uzdignutom nogom. Jasno vidim falus. Učitelj se smeje. Bodežom kojim je usmrtio pticu, urezuje njen cvrkut u drvo na kojem se ona gnezdi, ali ja sam se uspavao i ne čujem njegove reči.

## Budućnost je pomen

U budućnosti se ništa ne dešava. Mirno je u kamenu. Čute natpisi na spomenicima. Tumače ih suzne oči. Padaju paučinaste pahulje. Svetli beli sneg. Nagomilan, sve više prihvata oblik koji prekriva. Njegova mekota je prekrila kamenje i budućnost.

Mislim da mi meso lepo stoji. Ali, čemu ga izlagati kosmičkim zračenjima, meteorima, starosti. Obaveštavam ljudoždere! Bilje nije ukusno, ni meso sužnja. Niko nam nije gost.

Pitam: Čija je raka budućnost?

Zarivam se u svoje lice, u lice Meseca.

Prvo je došao cvet. Zatim čulo mirisa. U uglu sobe je pegla. Na fotografiji slutim palminu granu. Preko odra se vide lovori i simboli. Znam da se jede izmet živih bića, ali o tome ćutim. Sa lica mi kipti znoj. Suši ga vetar. Mnogo toga treba još reći do smrti.

Uzmite jezik i pecite ga na žaru. Možda će i dalje da melje reči? Možda će se sasvim svariti, pa će nešto upiti drugi organizam i drugi razum? Možda ćete, dok jedete, u njemu spoznati sebe, svoj značaj ili tek u sebi otkriti mudrost izgovorenog?

## Trajna nesposobnost

Kad sam se probudio, posle uobičajenog popodnevno spavanja, veče mi je ličilo na pokorov. Ali, čim sam se podigao i otvorio prozor mrak je izgledao kao praznina. Gužvu nisam video ali se osećala ispod prozora. Dole se odvijala neka bitka iz prošlosti. Kršilo se i lomilo, prskalo i odjekivalo. Glasovi su zvečali, škripale su kočnice, zavijale sirene prve pomoći.

Sišao sam niz stepenice i telo ugurao u gužvu. Odmah je bilo izgubljeno i ničemu nije služilo.

Kasno uveče ulice su bile izpražnjene. Udaljavao se eho korka i zvuk automobila. Svetlo je obasjavalo prazninu.

Telo sam savim dobro odmorio, opružio i pokušavao da sve zaboravim. Shvatio sam da postojim, da sam sjedinjen sa stvarima oko sebe. Bilo je najbolje zaspati, ali ja sam odlučio da od tela odsečem jedan deo, poveći deo. Mogao sam svakom odbaciti onoliko za koliko bi bio nesposoban, trajno nesposoban, za mobilizaciju.

Verovatno bi tada bogovi ili bogalji vodili rat.

ČIJA ZEMLJA

## Pošumljavanje

Đubrišta koja su zamenila šume, morska dna, gradove u kojima su pripitomljene zveri, počeli su pošumnjaviti. Okupilo se mnogo mladih gorana koji su iskopali rupe, otpevli niz pesama, uništili mnoge glodare i danima posipali sadnice. Onda su seli da se odmore. Prali su znoj i razgovarali.

“Na prljavoj sadašnjosti postoji sutrašnjica i miran san”, čuo se glas, onda je ponovo počela pesma.

\*\*\*

Iz šume smo došli iznenada. Njihova senka nas je pratila do obale. Prvo smo videli pučinu i osetili strah. Približavajući se, strah je nestajao.

Mornare smo zatekli u lovu. Vukli su teške mreže i dovikivali se. Poubijali smo ih.

Ostaje nam more.

U prošlost smo lakše stigli jer nam je bila poznata. Još lakše je bilo ubiti mrtvog cara, iz nedra izvaditi koštice, gledati livade sa travom u kojoj možemo ležati.

Veče je sveže. Sedimo pored vatre i nabrajamo šta su nam ostavili preci. Ja kažem da su samo to oni mogli učiniti; da smrt u nasledstvo imamo. Da su sve želeli da nam ostave. Bolesti zbog njih nemaju razum. Iskustvo im je pomoglo da nauče šta nas uništava.

Ostali ne žele o tome da govore. Nismo još ni kuće podigli, a oni sastavljaju testament i svadaju se.

\*\*\*

Prvo su porušili gradove – uništili su prošlost što nas obnavlja. Vikali su: “Mrtvi će je uređivati po sopstvenoj volji!”

Posle su oborili nebo i ja sam kroz prozor gledao kako ga gaze. Put, koji je bio nacrtan na kartama, nalazio se u ljudima. Šume su bile neprohodne. Gradovi su otišli u logore, zajedno sa ljudima, ruke su ostale na bojištu, vinjaga pod prozorom je izgorela, zmiji čuvarici su stucali glavu.

Vreme prolazi i ja odlazim na reku. Voda je bistra i vidim vijuganje ribe. Poražene reka ne prihvata. Grobnice ih takođe ne primaju. Čija će zemlja da ih primi?

Čija će prošlost da ih spominje?

Da nisu i oni menjali svet?

## Bunar

Tri meseca je prošlo bez kiše, bez vike majstora; sada ga obleću deca, sasvim kaljava od zemlje koju izvlačimo iz otkopa.

Gomile ilovače leže oko nas. Čini se da zaklanjaju sunce, Boga koji nam je naklonjen, lica žena što do nas jedva dopiru. Miris zemlje se odavno izdvojio u nozdrvama.

Čitavog dana do nas dosežu senke, umerena toplota, a pred veče vetar sa dalekih izvora donosi miris lipa. Nekoliko ljudi je uzdahnulo. Rekli su da će ovde, pored vode, zasaditi lipe. Napraviće klupicu. Putnik će moći da se odmori u hladovini. Sedeće i meštani, zahvatati vodu i razgovarati u večerima sličnim ovoj.

Radnik koji kopa na dnu bunara ne vidi se sa površine. Kada bi se neko nagnuo nad otvorom, odozdo bi dolazila tama, čulo bi se tupo dobovanje pijuka koji rije slojeve zemlje. Ponekad bi se iz bunara probila pesma kopača. Svi smo, sem majstora, izgubili nadu da ćemo doći do vode. On pouzdan, dostojanstven, siguran, poslednji izlazi iz bunara osluškujući zemlju, mrveći u ruci grumenje koje se truni i pada na njegove noge. Kasnije dugo sedi gledajući otvor u zemlju, drži kapu u ruci i ćuti. Ne kaže da li ćemo nastaviti da kopamo ili ćemo na brzinu zaruniti bunar i tražiti nova mesta gde bi se mogla pojaviti voda.

Onda je kopač sa dna bunara počeo da urla. Mi smo mislili da je neka grudva, nepažnjom odronjena, pala na njega ili da je neko namerno, u igri, bacio komad zemlje, a on je za sobom povukao

grudvice koje su se s tutnjem stropoštavale na dno. Ali kada je kopač nastavio da viče i vuče kanap – još uvek ne verujući da ima vode – izvlačimo ga polako okrećući škripavi čekrk. Majstor je radosno odskočio od otvora. Podigao ruke. Dohvatio vlažnu zemlju koju smo izvukli iz bunara. Stisnuo je između šaka i rastrljao po licu.

Dalji tok priče za majstora je bio nevažan. Meni se činilo da mu ne pripada. Gledao sam kako odlazi ka baraci koju su odmah počeli da ruše. Uzima ruksak. Pakuje stvari i alat. Okreće se. Gleda brda kojima je u mislima išao mnogih noći dok je bdeo i čekao da se voda pojavi.

Nije prošlo nekoliko dana otkako smo se prskali vodom iz bunara, kvasili se i igrali, potezali kanap, izvlačili pune šavolje zemlje i prosipali je dalje od ograde ostavljajući crne gomile kontrolisane majstorovom rukom, a sadašnjost je pretvorena u oazu. Napravljene su leje, zasađeno je cveće, određen je plan razvoja društva, plan razvoja poezije.

Majstor je pomilovao glave rošavih dečaka koji su nedaleko od njega kopali bunar, zamišljali vodu, crtali kofu i prepirali se: Ko je od njih pronašao vodu?

## gradovi iz snova. neimari

Stari ono što su ljudi stvorili, što su ljudi dodirivali. Ostalo je isto. Jutro je. Jesen. Gora žuti. Vetar njiše grane.

Neprijatelji su poubijali glasnike, zagadili izvore, poručili da nam nesagrađene gradove vile ruše. Uzalud žene i decu u temlje uzidavamo.

Neprijatelji su jači od nas. Možemo ih videti iza zidina. Sakriveni su iza zamki. Među nama su dok tražimo doušnike.

Najbolje bi bilo da prihvatimo tuđe bogove, da se klonimo temelja i gradova koji još uvek ne mogu da nas zaštite.

Najgore što učiniše neprijatelji – podmetnuše nam puteve. Ukazaše se neosvojeni gradovi, plovne reke, nepoznate šume, nove i nepripitomljene zveri.

Čim saznadosmo za lutanje, dođe nemir i nestrpljenje. Nastadoše razmirice. Kuđeni postadoše hvaljeni. Razlike, naglašavane da bi nas razdvajale, behu one koje su nas spajale. Među potčinjenima započe priča o bogatim zemljama, o slavnim vladarima, o neotkrivenom zlatu. Pitaju: Kako u daljini počinju jutra? Da li severni vetar svuda donosi sneg? Gde se tkaju takva sukna kakva prodaju trgovci?

U daljini vidim podignuta jedra. Vetar ih nadi-ma. Gore, na vrhu katarke, neko maše. Čuje se pesma žena. Razapete su kože prinesenih žrtava. Umilostivili smo bogove. Onda se ču rog. Uhvati me početna radost putovanja. Ali, ne znam? Čim se odvojimo od obale nestaće ushićenje. Doći će

tuga, obaveze, galebovi, jata riba, nepoznato sunce koje mrvi galiote.

Neimari dođoše izdaleka. Nismo ih poznali. Stigoše pred veče. Behu mršavi, prašnjavi, bez đinđuva i prstenja, bez želje da nam se nametnu i da im verujemo. Kolebasmo se. Nisu hteli čestito ni da se odmore, a već su razgledali zemljište. Odmeravali su brda. Ispitivali su slojeve i klizišta. Da ih nismo očekivali, da ne dođoše sa ljudima kojima smo verovali, rugali bismo im se.

## II

Reči neimara, njihov šapat i istrajnost, pokreću mišice radnika, valjaju ogromno kamenje, prenose vreli kreč, pobijaju šipove, podižu stubove.

Svaki deo građevine opkorače noge neimara. Ruke provere veze ili bar dodirnu sumnjive spojeve.

Kiše dolaze prerano. Sneg nas posipa pepelom. Građevina ne odmiče od početka. Od zamišljenog grada ne možemo naslutiti oblik, a kamoli prepoznati zidine, kule i lukove. Strpljivi smo. Upoređujemo gradove koje smo videli neosvojene sa onima u snovima, a onda sa zidinama koje bi trebalo da se ukažu.

Grad koji gradimo mora biti neosvojiv.

Zima je. Neimari ovu zimu provode sa nama. Borba počinje rečima. Neimari slušaju priče o vilama, o nesazidanim senkama, o slutnji da nika da nećemo postaviti temlje a kamo li sazidati grad, ali kao da nas ne čuju. Govorimo jezik koji oni teško prihvataju.

Još nema pobune. Čekam je. Šta učiniti? Na koga da padne sumnja? Šta da preduzmem? Igram se perom. Pišem. Najčešće pišem sopstveno ime ili crtam brodove. Nekoliko puta se desilo da sam ispisao istu rečenicu. Danas je lep dan. Ali kada sam shvatio da reči dolaze iz tame upitao sam se: Čija je to poruka? Preturam po spisima. Gledam. Ta rečenica je došla bez moje volje. Šta ona sluti? Pišem imena. Više nijedna reč ne dolazi iz tame. Samo imena. Koje će od njih voditi pobunu?

Dode i taj dan. Razneli smo zemlju. Razbacali



smo grede. Očistili prilaze. Tada se polako ukazale obrisi i lukovi budućeg utvrđenja. Ne znam da li smo ga tako zamišljali? Radnike obuže radost. Pevaju, trče, govore o ženama. Pozdraviše me kada sam se popeo na bedem. Veruju mi. A još kada grad bude završen? U uglačanom kamenu pojavice se sunce. Ko će od podanika priznati da je sumnjao?

U daljini se čuje glas. Žena peva o dragom koji je otišao u tuđinu. Šta će ruke kad nikog ne grle. Šta će usne kad nikog ne ljube. Jezik joj ne treba kad nikom ne šapće. "Tri godine nikog ne gledala. Tri godine ne milovana. Teška mi je svilena haljina. Teška mi je košulja tanana. Teško mi je kad grana se grani naklanja."

Gledam neimare. Prašnjavi su od klesanja kamena. Pokajah se zbog nekadašnje sumnje. Čak se i postideh. Počesmo kćeri da im obećavamo. Neimari se osmehuju i savijaju glave.

Isti su kao kada su došli. Samo su nas promenili.

## Zapisi o obnavljanju grada

Odavno sam stigao. Na velikom belom i ispranom stolu stoji voće. Ono je prirodno, ali ruke su veštačke i predmeti im više ne služe.

Gledam zapise o predaji tvrđave. Potpisi francuskih, engleskih i vizantijskih posmatrača. Slušam vesti o pokolju i broju uništenih topova. Gledam kalendar povratka izbeglica. Vidim đule koje je one noći pogodilo barutanu. Bolesni ljudi su još umotani u ćebad. Gaze konjske balege ne bi li ugrijali noge. Čujem kašalj sipljivih.

U različitim delovima grada još stoje ulice sa imenima ljudi i bogova. Obnovljena i otkopana groblja, upotrebljavani predmeti – oružje, odeća sa svadbi i sahrana, nakit, tanjiri, alat izjeden rđom – leže u porušenom muzeju. Neću da idem u muzej. Ne želim da razgledam eksponate, da ih nabrajam i dodirujem. Ne želim da slušam objašnjenja kustosa i čitam natpise na zidovima.

Na otkopanom groblju pronađeni su leševi za koje se ne zna kojim su narodima pripadali. Šta je te ljude navelo da se zadrže u mom zavičaju? Koje su bolesti doneli sa sobom? Da li su ih zaraze sustigle i uništile ili su njihova tela prihvatila nove bolesti? Možda za nepoznate zaraze vračevi i čarobnjaci nisu znali meleme i napitke? Možda nove bolesti nisu prepoznale postojbinske trave?

Razgledao sam stari han. Nalazi se pored puta, na rubu šume, uz samu česmu. Polurazrušen je, napušten, obrastao lugom. Jedino nekadašnje parole stoje na preostalim zidovima. Onda sam pošao mostom gledajući lukove. Zastao sam na

sredini mosta. Gledam nebo. Put se nalazio u knjizi sa debelim koricama u finom tankom omotu od ljudske kože. Kada je knjiga otvorena gledam neodgonetnute reči. Vremenom je put prešao u poimanje, tako da je knjiga prestala biti važna. Nije bilo potrebno nastaviti put niti vratiti knjigu autoru.

Poznajem taj put iz prošlosti. Vidim zavijutak. Grane su se nadnele nad hladovinu. Krčme su svuda iste. Vide se otvoreni prozori i svetlo zidova. Jedan sto je iznet i zastrt belim čaršavom. Pored stola je nekoliko stolica. Na stolu čaša.

Pod jutarnjim svetlom radnici kopaju u napuštenom delu grada. Blješte lopate, odbačeni delovi metala, ogledala i oružja. Uvek kada zamišljam majstore, čini mi se da vuku teške mistrije i pogrbljena tela. Grade dom u kojem se mogu sakriti. Otkrivaju zemlju u kojoj zasvetli kost, deo ćupa, oklop ili promrda glista, pobegne krtica ili se ukaže belo telo zmije.

Nisam upitao majstore zašto kopaju. Ko im je dozvolio? A po izrovanoj zemlji nisam mogao znati: otkopavaju li grad ili traže zakopano blago od čijeg se dodira suše ruke, kojim počinje prokletstvo?

Zanelo me je vino koje smo nazdravljajući halapljivo pili. Pitao sam:

Dokle ćemo kopati? Šta ćemo naći? Vidi li se nebo sa dna? Da li devojke u vrčevima nose detinjstvo? Da li u pokretima ruku nose milovanje, vez po našoj koži, našim platnima? Da li tragamo za zmijom da joj rečima stucamo glavu?

Onda sam pio vino. Nazdravljao sam paževima i dvorskim ludama. Gledao sam smežurana lica koja neprestano pokazujemo jedni drugima. Viknuo sam: O, da li će išta da nam znači kada večeras budemo ljubili!

Sedimo i odmaramo se. Sedimo na alatu. Rasprostrli smo papire na kojima se nalazi ručak i mirno žvaćemo. Gledamo u hartiju. Pažljivo otkrivamo okrajak hleba koji se stidljivo pomalja i halapljivo grizemo. Gužvamo papir natopljen masnim mrljama. Upotrebljavamo pojmove: Ljubav. Znamenje. Otpad. Lišće. Prošlost. Pogreb. Kurac. Pijuk. Žena. Govorimo o Homeru neosetljivom prema junacima koji dolaze posle njega.

Šuma je ista kao nekada. Vidim: put! Zidine! Kula! Sedim u bašti ispred kuće gledam ruševine i ličim više na onog koji je izdao, koji je pobegao, koji je ostavio ratnike, a manje na njihovog potomka.

Sunce me podseća na rupu, na otvoreni prozor. Mislim da sam oduvek živ. Celu istoriju sa sobom nosim. Sagradiću grad u koji ću useliti vetar, kamen, zakone evolucije. Još znam mesta gde su stajali preci sa isukanim sabljama. Spomenici su prihvatili lica junaka. Njihovo oduševljenje stoji u kamenu. Ja tražim rane na njihovim telima. Pitam: Da li još reke protiču dolinama njihove mladosti ili su ih pojela jezera? Da li postoje šume koje su junaci zasadili ili su ih iscrpla stovarišta? Zašto su spomenici prigrabili i ustavili tela junaka – jedino što nisu čuvali od neprijatelja?

Ljudi koji su osnovali grad, koji spavaju mirno u prošlom vremenu, koji su ustajali, svađali se, borili, koji su ostavili slike “Knez u lovu”, “Kneževa porodica” – otišli su u buduće ratove. Grad je napušten. Ali ne tako kao da će se ljudi vratiti i zagrejati sobe, nego kao da ih je sam grad ostavio.

Trčao sam obalom. Pretio sam. Žalio sam se na mrtve što me ne poznaju, a tako su želeli sinove.

\*\*\*

Sazidali smo gradove. Onda smo porušili gradove. Pretvorili ih u prah. Razvukli smo njihove zidine i crkve. Narode smo učinili robljem. S ponosom pominjemo imena vladara koji su imali najmoćnije mačeve. Onda smo rušitelje nazvali varvarima. Zastali smo zbunjeni pred nekadašnjim zidinama. Otkopali smo temelje. Obnovili smo porušene gradove.

Nemaju puteva. Nemaju prilaza. Nikakve vojske ne mogu više da ih osvoje. Neprijatelji su umrli daleko od bedema.

Načinili smo puteve, pozvali smo restauratore i izjednačili religije.

Uvek gradovima prilazimo iz sadašnjosti. Ali do gradova ne stižemo. Do njih se dolazi samo iz prošlosti.

## TAMNICE

## zaokupljaš me telom

Živa si. Kupaš se u ulju. Sunčaš se. Glasiš. Ljubavlju se opravdavaš. Rezaćeš paradajz! Zaba-  
daćeš čiode! Gipka si. Voliš bakrorez. Voliš ljusku  
od oraha, odron kamenja, isparavanje vode. Želiš  
da budeš raseljena po telima? Upakovana si  
njima? Kasno je da budeš žbun. Budi ironična!  
Budi ganuta! Kada sam s tobom, previše me ima.  
Zaokupiš me telom. Prihvataš me činjenično kao  
popodneveni odmor.

## Ruka oseća predmetom

Rečenice počinju glagolima: jedu riblje glave. Spavaju brojevi koji se nisu prilagodili ustima koja izgovaraju: Aaaaaaaa! Atmosfera. Anfora. Anfora. Ansilan. Anomalija.

Reći! brišem ih rukom koja piše. Mene nije briga šta ruka piše, i što pisanje nju ne zanima. olovka uvek prati diktat ili misli. Mene interesuje šta ruka piše dok ne obraćam pažnju na nju. Kada se osamostali, leži na stolu među čašama, šibicama, olovkama. Igra se flašama. Premešta pepeljare. Kako da zaboravim tu ruku koja se oseća predmetom. Ona, na stolu, sa cigaretom među prstima, sanja.

## ruka koju miluješ

Prepuštena si Meriocu vremena, sterilizovana si, još uvek tražiš težište; još uvek sečeš metal, osvajaš, indukuješ se, miluješ psa, mačku, češljaš kosu. Čeka te san neraspakovan, darovan, ispresecan pticama, pretvoren u klin, u tekstil, u umirujuće sredstvo, kopiran od smrti, sam smrt ili okačen kao mantil, kao ruke pretvorene u presvlake, stvari, druge kože; pretvorene u perorez tako da možeš ispitivati jabuku, paradajz; pretvorene u vesla tako da možeš brodit, ploviti, pevati mornarske pesme, čitati Alebrtija, Persa; pretvorene u vojskovođe, napadače, poražene. Rukama se služiš a ne osećaš zadovoljstvo kao kada se koristiš vaginom, karminom, toplom vodom, stolicom.

Ruka koju miluješ manje boli od krvavog posla koji obavlja. Druga ruka je slabija. Ona je saučesnik. Manje će biti osuđena.

povratak. mrtvi.  
njoj vreme ništa ne znači

Plaši me njen dolazak, korak koji poznajem. Vratila se. Ima samo jednog roba. On stoji pred njom. Čita sa lica gospodarice. Dere sa njega sloj po sloj. Valjda je i senka otpala. Mrtvi su sa živima izmenjali iskustva. "Ne prosipaj toliko pesmu", kaže. "Nije zaplenjena. U istoriji nema nikog." Prolazim kroz sobu. Prosipam žeravlje po kosturnici. Mrtvi se izuvaju. Brišu stopala da bi se ušunjali. Ali vide da se nalaze u nužniku. Osvrću se. Psuju. U nedomuci su. Da li da se vrate? Imaju druge puteve i razilaze se s nama. Plaše se novog suđenja. Ona odmah želi da uđemo u svet. Ne vidi da su granice obrasle trnjem i vresom. Iz prošlosti nema kuda do podići i obnoviti porušeni grad. U meni je sakrila svoj značaj, svoj oblik, svoje elemente. Volim je i njen sam rob, ali ne znam šta bi učinila da sam mrtav. "Poznaješ li moju sahranu?" pitam je. "Zgužvala se. Birokrat je i oralna. Može da bude tableta i da bude nevina. Gaca po blatu." Kada je ona pored mene mogu da govorim bez sintakse i smisla. To je jedino što imam od nje. Nismo ravnopravni. Njoj vreme ništa ne znači. Može da bude u tekstu koliko želi i da gleda moje starenje.

među živima. zubi zakona.  
sivo je zatvoreno

Kad ulaziš među žive (u jednu kancelariju u kojoj smrtnici brišu naočare) zaustaviće te na prijavnici. Ne uzbuđuj se što sede pognutih glava i što čekaš da ih podignu. Ne kruži pogledom po prljavom nameštaju i prašnjavim spisima. Čekaj! Ne zanima ih čaršav kojim će prekriti lepotu nego ti pokazuju zube zakona koji i sama braniš. Bog pita za dijafragmu i kontracepciju. Sivo je zatvoreno, a spiralno najdublje prodire. Nekoliko puta pokušavaš nešto da im kažeš, ali te niko ne sluša. Izlaze. Penju se stepeništem. Pitaju o ceni odeće, o večernjem TV programu. Tebe i dalje ostavljaju da čekaš. Pružaš ruku. Na njoj se nalaze kovrdže kose, amajlije od ukrasnog papira, kruna: opekotine Matije Gupca. Revolucija ti liči na zastavu. Ovde je zovu krpom za posuđe. Iz nje se cedi smrdljiva voda. Kaplje na sandalu koju sam hteo da ljubim, umesto da je obujem. Zaželiš da urlaš, da nekog psuješ, da ih gađaš sandalom.

## Gužva

Nekolicina je htela preko reda i tako su stvorili gužvu. Onda se samo nered povećavao. Ljudi su se svadali, psovali, gurali i tukli.

Priroda je bila ista kao narednih decenija: golubovi su leteli između zgrada, drvoredi su se zelenili, vetar je dolazio sa reke, zgrade su bile sive, blještali su otvoreni prozori.

Dugo sam stajao po strani. Nisam video cilj i zbog čega se guramo. Nikako nisam uspevao da ugledam početak reda. Stajao sam nepokretan, da me raznose vetrovi, i da se sunce nada mnom vidi i menja. Onda sam pogledom tražio nekog kopca što je leteo visoko nad zgradom. Nije se nijednom ustremio na golubove.

U redu nisu prestajali svađa i komešanje. Na kraju sam zaključio da je početak reda u budućnosti, a da ovde postoji samo gužva, ali ko bi razuverio ljude.

## Muke u raj

Za stolom, dok mu sipaju čaj, priča kako je u presvetlom raj

“Tamo je sve toliko poznato”, kaže, “da su ljudi mrzovoljni i ne žele da govore. Blaženstvo, nirvana. Neću ja to!”

Onda se okreće i gleda zidove, kartu države u kojoj hara glad, slike mrtvih predaka, pa onda zavesu kiše u staklu. Govori da je ovde mnogo bolje nego u besmislenom raj

Ne želi da ga reši – želi da ga rešava.

## Na reci

Prodavac je izašao iz male sobe gde je bdeo nad šahovskom tablom. Besan što sam ga uznemirio, počeo je da baca ploče. Vagnera su prigrabili nacisti. Ja ga slušam gladan. Onda idem na reku. Obale. Papiri. Konzerve. U daljini: Tegljači. Mostovi. Karaule koje su podizali neprijatelji. Utvrđeni gradovi.

Celan pripada reci.

Čitam:

Dunav je nadošao. Oduvek je izvirao u Nemačkoj, ispod Švarcvalda. Paul Celan je sahranjen u vazduhu. Do mene žena povija glavu. Vidim njenu dugu kosu. Kvasi je. Okrenuta je leđima. Izvija se. Glas joj pada u vodu i meša se sa vlasima.

## platno. Gogen

Pećina je bila prazna kada su se okupili i rekli da je koliba. Nisu mogli da uđu u tamu iako su kolibe i danas iste. Daleko, dole, pored puta, služavke su istakle barjak. Nagorela brvnara razbacana je po crtežima koji su izgubljeni u prošlosti. Unutra zaudara. Platno je mrtvo, a od onog što su prsti dodirivali sačuvane su samo boje.

Gogen je imao dovoljno jake ruke da može držati kip. Podizao je pogled. Gledao je dojke. Kosu na vetru.

Često je noću išao u Arl. Tražio je uvo Van Goga. Razmišljao je da organizuje zajedničku izložbu. Nije bilo moguće. Inficirao je ruke u dodiru sa svetom! Pažljivo ih pere. Dozvoljava da šum vode nadjačava glasove. Skida kaput. Smrt je za njega azil. U njoj je komforno. Nema jedino meke postelje žena i neispavanih putnika koji žele nešto da kažu o slikarstvu. Može da se zavalj u fotelju i gleda zidove. On traži Emila Bernara. Zna da je to radio već jednom. Čita istoriju umetnosti. Prezire učenike. Uzdiše. Danju posmatra autobuse koji prevoze putnike od galerije do galerije. Snovi koje je mnogo puta unosio u slike više mu ne izgledaju upotrebljivi. Svađa sa Van Gogom sada mu je smešna. Gleda se. Strahuje da nije emigrant. Da zbiri ne pišu njegovu biografiju?



## Zadovoljstvo

Ne znam koliko je godina prošlo u grčevitom traganju, u neiscrpnom radu, kada je jedne večeri, bez sunca i pune vlage, uspeo da dođe do željenog. Pitao se: da li otkriće da oglasi ili ozvaniči. Dugo je sedeo ispred laboratorije gledajući tehničare koji još nisu uspeli da prokljuve otkriveno. Bio je toliko zadovoljan što mu je uspelo da je želeo sve da zadrži za sebe. Sedeo je dugo a tehničari su ga opkolili govoreći da se javnost odavno ne zanima za njih. Na početku su bili atrakcija: grupa naučnika je započela nova istraživanja, ali pošto dugo nisu došli do rezultata, javnost je postala nestrpljiva i počela se zabavljati drugim fenomenima.

“Da”, rekao je naučnik. “Prekidamo sa istraživanjem. Ono što sam želeo, postigao sam.”

Ustao je. Šetao je pred laboratorijom zabacivši glavu. Stavio je ruke na leđa i osmehnuo se.

“Jadni Nobel”, rekao je. “piše mi kako nikako ne uspeva da ponovi izum. Poslaću mu oružje koje je izmislio.”

## krivac postoji. birokrat. uzdignuta istorija

U prostranoj i prljavoj čekaonici sa zalupljenim šalterom, guši me dosada sudskih presuda o podeli imanja, sa kojih se cedi krv, pravo u istoriju. Krivac postoji. Ovoga puta je birokrat. Mršav je taj čovek i povijena su mu pleća. Nosi naočare sa velikom dioptrijom i okvirima od metala, nov sako, belu košulju i crvenu kravatu koju nazivaju omčom. Bolestan je i ječi na nosilima. “Moje zenice imaju koprenu. Ne mogu da gledam TV”, ali neko viče: “Birokrata je zver. Trebalo bi ga obesiti!” Istorija pada po bubnjevima. Da ih razbije! Jedna noga istoričara korača po povesti kao posedu. Gazi ga. Druga noga brzo biva prekrivena proplankom.

Kako bi bilo lepo da u tome ne učestvujem. Mogao bih da slušam glas najavljiivača. Gledao bih stjuardesu ili spavao. Skidao bih pejzaže u Arlu i bacao ih na slike Van Goga.

## Fotografije

Ona je stavila fotografije predaka na jednu stolicu. Vojnici sa medaljama izašli su na svetlost dana. Vide se oznake na epoletama, reverima i kapama. “Život mi je zagađen ratom, a u njemu nisam učestvovao”, kažem. “Ne mogu da gledam fotografije, a ne mogu ni da ih uništim. Plašim ih se. Molim te, ne ljuti se zbog toga na mene, ali stvarno se plašim tih fotografija koje se nalaze na svim zidovima.”

Ona je onda donela monografiju Derena, Sislea, Vlamenka. Listala je knjigu tražeći Makeove reprodukcije.

*Blaue Reiter!*

“Ono što je najplodnije, proističe iz mrtvog. Ako u njemu uzgajamo voće, nazivamo ga humusom. Ako iz njega niču legende, ono je prošlost koju će, kao leš, otkrivati za nauk dečacima. A vetar duva u istoriji. Smrtnim presudama meša se u sadašnjost. Baca nam pepeo u lice.”

## DIS

Pisma ne stižu do nas! Možda je adresa pogrešna, a možda pisma ne mogu preći granicu. Ako koje i stigne? Ko će da ga čita? Mi se svadamo oko nasleđstva i tragova onih koji su otišli. Voće je odavno prirodno, ali ruke koje bi ga uzbrale više nema. I veštački zubi su stavljeni u sanduk.

Ptice obnavljaju let. Njihove senke su svakako stvorili ljudi, da bi ptice bile među njima i da bi im bile ravne.

Čistači ulica su uklonili korake iseljenika, zajedno sa lišćem i konzervama. Isprali su prostor zaprljan odsustvom, obrisali senke, izlomili ih i bacili.

Dis neka pokuša da se ušunja u poeziju. Skerlić mirno spava, torpiljeri su potopljeni, more više ne prihvata mrtve.

Jesen je. Napolju veje sneg. A kuće i livade i albanske planine i Valona i Drač ponovo su prekriveni snegom. Samo se poezija bolje bori bez njega. Završena je. On stvara snove.

## bina je ista. zašto bogovi nemaju muzeje

Boga uvodim kroz smrt. Preko tela. Ekran prenosi miting sa onog sveta. Vide se dva manastira, na stolu zakon što ga, verovatno, Horus iščitava. Donose vazu s orhidejama, čašu nektara. Kamera hvata gusara i ogroman plen. Tu bi se prenos završio da snimateljeva pesnica nije uvezana maramicom. Vidi se: Bog se iskašljava. Pljuje. Ispira usta. Dolazi do bine. Bina je ista i u sadašnjosti. Na njoj je slika govornika. Ali, zemaljsko carstvo se previše rasprostrlo. Prekida i takvu svečanost.

Ili:

U tami su nauka i Bog. Iz tame izvire istorija. U novim leševima nalazi se građa za istoriju. Bolesti uzrokuju smrt. Ređe prevrati, marionetske vlade.

Ili:

Bog je umoran. Ispod ruke oseća meku postelju. Zbunjen je podelom na svet ljudi i bogova. "Zašto bogovi nemaju muzeje", pita, "a imaju pokrovitelje umetnosti? O, gde su Erato, Terpsihora, Klija, Euterpa. Neću valjda ići u Luvr, Prado, Ermitaž.

Donesite mi originale ovamo."

## Tuđi jezik

"On je heroj", viknuo je neko pokazujući na čoveka koji je silazio s planine.

Ljudi su ga podigli ogromnim talasima koji su zapljuskivali tamne obale neba i tla. Danima je bio nošen njima. Put je bio dug i umirali su uz pesmu ili plač, žaleći što nestaju a da nisu stigli do cilja: nisu mogli proći kroz tela koja su ih opkolila i zarobila. Mrtvi su se raspadali pod nogama i pretvarali u prah i prašinu. Put kojim su prolazili bio je zastrt prahom ljudskih leševa. Uzdizao se i lepio za odela, kožu, prnje i ulazio u pluća onih što su bili ponosni što još koračaju. Noću se videlo svetlo fosfora dokle su oči dopirale, pokazujući da sveti na ne zna kuda ide. Prolazili su kroz šume, umirali bolesni, spavali na nogama, porađali se, davili u rekama i njihova trupla su zasipala dna, a voda je oticala smrdljiva i zaražena. I kada bi reke nadolazile i odnosile leševe, rulja bi i dalje nadirala želeći da što pre stigne i vidi bogove ili leševe bogova.

Njega su stavili pred hram ali on je i dalje ćutao. Upitali su ga nešto ali nisu znali da ne poznaje njihov jezik.

"Neprestano ga vraćaju", rekao je sveštenik.

"On nije vernik. Govori drugi jezik koji mi ne razumemo", viknuo je neko.

"Stavite ga u tamnicu dok ne nauči naš jezik", rekao je poglavar.

Ljudi su ga onda opkolili. Neki su podigli noževe želeći da ga ubiju. Drugi su želeli da ga spale i počeli su podizati lomaču. On je mumlao nešto nerazumljivo što je trebalo da bude njegova

odbrana. Ja nisam uspeo da stignem do njega. Pokušavao sam da se probijem do prošlosti ili bar do Boga ali mi nije uspelo.

“Stavite nas u tamnicu, pa onda uđite i vi. Bićemo unutra dok ne naučimo njegov jezik”, uzalud sam vikao poglavaru.

## Tamnice

Terasa kafane nalazi se na samoj obali reke. Nagnuta je nad vodom koja se tu vrti noseći šljam. Ljudi su naslonjeni na ogradu terase. Gledaju ribolovca a onda se vraćaju ispod suncobrana i zauzimaju svoja mesta. Jedino deca i dalje stoje pružajući prstiče ili trčeci do stola i ponovo se vraćajući.

Automobili i teški kamioni dižu oblake prašine i zasipaju nas dimom. Pojedini se zaustavljaju, parkirajući se, a onda se pojavljuju savijena i otečena lica autoprevoznika.

Jedan od njih dolazi do mog stola. Seda ne pitajući me da li je slobodno. Kosa mu je pala na oči a niz lice mu se cede masnice ulja i znoja.

“Ono je za tebe”, pokazuje glavom na tovar kamiona.

Prikolica je prekrivena ciradom crvene boje tako da ne vidim sadržinu.

“Šta je to?” pitam?

“Svi zatvori su iznešeni iz prošlosti. Ja sam ih natovario i dovozim ih tebi.”

“Živela demokratija”, viknuo je jedan stranac, a onda vidim njegovu svetlu kosu kada je postišen izmakao ka hladovini jasena.

Ustajem i prolazim ka kamionu, ali šofer me zaustavlja i traži piće.

“Tamnice ne beže”, kaže.

“Ja zatvore nisam osporavao, niti njihovu tamu i memlu, već želim da ih postavim u sadašnjost”, pravdam se ja.

“Nije potrebno da mi se pravdaš”, rekao je on.

“Nisam ih nazivao ni tamnicama”, gvorim dalje šoferu, “jer bi to bilo nepravedno prema budućim zatvorima i leševima.”

Međutim, šofer je pio vino i nije me više slušao. Ja sam ponovo došao do stola. Izvukao stolicu i seo pored njega. Pitao sam za Eola.

“Da li je on sada nastanjen među zidovima?” Ali šofer ili nije znao ili nije hteo da odgovori. Gledao je svetlucavu ribu na jednoj udici, gosti su ponovo potrčali ka ogradi, a onda me je dohvatio i ugurao pod ciradu kamiona.

## KIŠA IZ JEZIKA

gvožđe vraćam feritu.  
život svodim na telo. epolete

Sebe nosim kao doživljaj. Mislim na sokola koji se ustremio na zvezde, a ipak je shvatio da može loviti ptice. Kroz krtičnjak prolazi voda. Život svodim na telo, na dobro jelo, na putovanje do Zagreba i nazad. Telo je životinja koja me čuva. Ima meku postelju, vruće obroke, ruke. "Zmije traže hranu", kažem. "Site se sunčaju. Jesu li poikilotermi? Strah ih zavlaci u rupe." Šta mi je ostalo od zanosa? Štake? Šta učiniti posle karnevala? Skinuti epolete sa fotografija? Uzviknuti: "Okovi!" Ostaje mi splavarenje i lečenje. Isto telo nosim i negujem za sve prilike. U svečanim prilikama nosim svečano odelo.

## maše. grize gradska četvrt

Koliko su važni glagoli? Navijaš li? Kako je lepo što se čovek može projektovati: (Za pticu selicu? Za prolog? Za partiju? Nedelju? Prevrat? U hotelsku sobu! U strunu! U miris!) Obnavljaš li se? Uvlačiš li se u otvor na zidu? Oblažeš li se spermom? Držim! Glođem! Ogrnut sam časovnikom! Pomalja (?) Gadi (?) Izvlačim iz sebe boje. Suši platno tako da ustavi jednog trenutka raspadanje. Lakira se. Ovekoveči, tako da ostane uramljeni život. Izvrće (?) Ide (?) Grabi utisak. Vuče zenit. Utiskuje reči u metal. Sniva moj lik sišao s pranog posuđa. Zatiče me u postelji sa psima. Raspolučuje jezik. Deli ga na ruganje i smeh. Ali, to je jedan isti jezik koji ja ljubim. Pustoši(š)! Pakost najrazličitijih tkiva. Besprizorno olakšavajući med. Mesto iz kojeg ili mesto u koje.

Iz hleba? Iz očiju? Iz potresa? Iz manastira? Iz očaja? Iz ševe izleće. Maše. Grize gradska četvrt.

## pesme u saksijama. kroz lice!

Stigneš pred kulu. Staviš nogu među trske. Zatrpaš je. Onda je peskom nežno pospeš. Zatrpaš se sasvim šljunkom. Kažeš: "Pronađi me!" Telo leže obrisano peškirom, rukama, usisano kremom. Telo visi utisnuto u keramiku. Vere se uz drvo i bere plodove. Nalazi se u pesmi. Zašto si ga zatrpała peskom? Učiniću te hodnikom! Učiniću te cipelom koju ću izložiti u holu! More nema kuda da ode. Kišom mu se vraćaju šume. Primorke svojim telom. Pesku se vratiti! Ti si boja lica. Za njim leprša haljina. U saksijama zasaditi: (1) pesme, (2) životinje koje neprestano izmišljamo, (3) reči koje su mrtve, pitome, koje su u rečniku ukroćene. Krotitelj uzima bič i gleda kako reči urlaju. Odbaciće ga. Ubiće ga da ne bi bio slepo oružje. Raspadati se! S drvenim ukrasima o vratu visiti. Kružiti po koži. Razmahivati! U ribnjaku plivati. Kosa preko meridijana leti. Krljušt. Za svojim nagonom! Za himenom! Za tonjenjem u čula! I ć i!!! Za glavu vezati. Pružiti prst. Povezati čelom dlan. Uzdignuti se. Kroz lice! Kroz zemlju poći za njegovim telom.

## hodati! pevati! jezikom oblizati!

Kulo! Sekiro! Krađo! Podignite se! Prozor je visoko. Pada kamen. Zidovi gnječe. Pogledajte gaćice sa usekom pice. Igram njima. Povlačim ih. Vučem! Pomeram!

Sa starim odelom, sa likom služavke, sa njenim grudima hodati, pevati, gomilati se, oblizati. Trčati sa kriškom namazanom džemom. Gristi je. Rasprostrti lice po njoj. Jebati se sa požudnim ženama. Nemim. Otuđenim. Predmeti su ili simboli koji postoje?

Sa ukrasima, sa drugim telima u mulju se nalaziti. Kliziti po ivici! Rasprostrti se! Valjati se po koži!

Pruži mi ruku. Puškom, toplim telom zatvori vrata ili zatvori drob razneseni. Odahni.

Vlati prekrivaju nos, lice. Izrastaju iz spomenika. Kasno je. Noć i sveće su ugašeni. Zvuk se čuje. Dvoje se tucaju i dahću. Neko preti jednoj apolitičnoj i infantilnoj rečenici. Traje zračenje. Muzeji čuvaju uzorke tela.

## Simbioza

Čim sam saznao za simbiozu biljaka i čoveka, odmah sam potražio leksikon. Ali, bio sam nestrpljiv. Nisam ni našao slovo S, a već sam okretao brojčanik telefona.

Gledala si me: jednu stranu tvog lica osvetljava zrak svetla sa prozora i čini te prisutnom.

Da. To je bio eksperiment. Pronađeno je bilje koje se može zasaditi u okrvavljenu kožu.

“Još ni meni nisi dao svoje telo, a već ga nudiš drugima, pošto si me jedva nagovorio da uđem u tvoju sobu”, kažeš mi.

Korenje ulazi u kožu. Bilje se prima, klija, zeleni, vrši fotosintezu. Od ljudskog organizma uzima vodu, još neke soli, ali se zato oslobađa kiseonik. Znači, uskoro će biti moguće da izgledamo kao žbunovi, vrtovi, pupoljci. Može se eksperiment izvesti na maloj površini kože. Zasadi se cveće u dlan. Dopuštam sebi baštu umesto lica.

U njoj posle ručka čitam knjigu. Mušemu sa stola podiže vetar. Gle! Strah? Pojaviće se insekti, puzavci, kradljivci cveća.

U uglu moje sobe, na dlanu mom, raslo je devojčako telo.



## Godišnja doba

Sve stariji, ređe pominjem prošlost. I u čitanju tuđih pesama preskačem ono što se naziva zna-njem.

Putnici koji stižu vozom iznose torbe. Ribolovci se udaljavaju da bi sišli na reku. Prirodu, slike i stvari svoje sobe... koliko dugo ih gledam, a ne upotrebljavam? U snu sam najbliže paganima. Želim samo da ređam reči: proleće, jesen; smrt, život. Konja koga sam jahao u detinjstvu sada ne mogu da ugledam ni na ekranu. Jedino čujem da još kasa. Stežem mu grivu. Da bi se slikali prababa i pradeda sedeli su na prvom stepeniku. Baba i deda su sedeli na drugom stepeniku. Deda je nosio šešir, pradeda šubar, babe su vezivale marame. Njihovi likovi rastvaraju papir i nestaje slika.

Iskopani bunar ostaće i kada bude umro deda. Sada ga zamišljam kako se trese od hladnoće ložeći šporet i slušajući fijuk vetra sa vrhova Jastrepca.

U hladnoj sobi čovek uvek poželi proleće. Ne mogu da zatvorim prozor i vetar podiže zavesu. Stojim na stepeniku. Nešto se zamislim i dugo, dugo čekam da padne veče i prag zasvetli obasjan mesečinom.

\*\*\*

Ako budemo krenuli ka Jastrepcu u nežnoj belini, ne znam da li ćemo pričati o istoriji i grobo-

vima kraj puteva, ili ćemo gledati padanje snega koji nas zasipa? Nećemo pominjati nazive sela, smeštena na ograncima planine, već ćemo pričati o prošlim zimama. Adrese nisu tačke na geografskoj karti već upamćena imena ljudi.

Posle toliko godina imena stoje urezana u spomenicima, a napuštena kuća... U njoj davno nikog nema. Domaćinova kosa je začesljana na slici u spomeniku. U Beču, njegov sin se sa nostalgijom seća zavičaja. Priča o ocu i majci koji su davno umrli. Priča o dedovima, čiji su grobovi prazni, a imena su im igra slova na spomenicima. Dok govori o ratu, šušti haljina njegove žene. Čujem šum umesto prolaženja godina. U njenom glasu otkrivam ime otadžbine. On se seća krušaka. Na zidu visi ikona Belog anđela, poslednje što je kupljeno u Srbiji. Gleda kroz prozor. Zatim sklana tanjir sa kupljenim kruškama. Njegova žena briše jednu. Zagriže je pažljivo. "Kruška koju jedeš davno je pala u moje dvorište."

\*\*\*

U selu avgusta već počinje jesen. Večeri hladne. Zrikavci se čuju još pre izlaska meseca. Dvorišta mirišu na slamu. Žene su bezbrižne posle žetve. Raduju se kiši i bose hodaju po blatu. Večernjim autobusom dolaze zakasneli putnici. Oni koji se vraćaju tako kasno obraćali su se lekaru.

Ova napuštena kuća, čiji krov prokišnjava, jeste kuća u kojoj sam se rodio. Likovi u prozoru... ne, nema prozora, likovi koji mi se pričinjavaju jesu razbijena stakla.

## Žena i muškarac

Ta soba u kojoj sedi. To telo koga se sećam. Između stvarnosti: da leži u krevetu, i želje da je sada na obali mora, stoji razglednica iz Kotora, i ko zna kada izgovorena reč u Dalmaciji: *kantun*

Postaje čujan rad srca, pritisnutog u grudima, oslonjenim o krevet. Imam utisak da je u letnjoj odeći bilo neko drugo srce. Zbačena letnja haljina, stavljena u ormar, kao da je odnela sa sobom njeno telo, te samo leže njegove nabacane obline. Časovi na obali, šetnje i spokoj, pomeranje kukova i zavodjenje, još mogu da budu dekor odgledane predstave. Ne samo da joj stvari: haljina, čajnik i sto izgledaju neupotrebljivo, već takođe deluju odbačeno i prirodne pojave: noć, pozna jesen, magla...

Dok se kreće oko stola nestaje ta devojka. Ne razlikuje se od svoje majke niti može da se izdvoji od tog dela prostora. Sa prozora se vidi brdo, kapija, zavijutak puta, zadocneli putnik koji u žurbi odmiče. Motivi porodičnog života stoje izvezeni na goblenima. Sa druge strane stola, nalazi se električni šporet. Na šporetu je lonac na koji devojka baca pogled dok priča. Bez svojih je godina. Između regala i radijatora sasvim je nova osoba. Mnogo je starija nego što se očekuje, čak i sasvim stara. Plašim se da neće ustati iz fotelje već će sedeti u njoj dok ne iščezne.

U drugoj sobi muškarac ustaje rano. Oseća hladnoću. Prolazi istim putem, javlja se istim ljudima, a kao da se vraća u prošlost i zaboravljenu jesen. Dugo u vazduhu oseća miris snega. Duva vetar. Nosi i baca izgovorene reči. To je topli vetar. Miluje ga.

Iza bedema odjekuje lupa. Oseća da tamo doručkuju ljudi. Žene donose činije pune voća. Osmehuju se dok im zagrnuti rukavi klize oko stola. Podignuti prst preti deci pošto ona prva žele da dograbe plodove. Onda, počinje da peva neka žena. Podrhtava joj glas. Kida se i meko odlazi u jutro.

Razmišlja o oblicima te žene. Preko glasa pokušava da joj dočara lice, grudi, kukove i stas. Želi da je odvede u kafanu. Sedeo bi sa njom. Dodirivao bi joj kosu. Osećao bi njen dah. Zamišlja kako joj je pogled uprt preko stola. Puši ćutke. Glava joj je povijena i kolutovi dima se dižu iznad njih.

I tada nestaje glas. Noć je. Sa reke dolazi svežina. Možda je otišla u šetnju? Možda se zatvorila u sobi i gleda kroz prozor? Taj prostor, ili bilo koji, samo su početak...

Pred veče muškarac sedi za stolom. Iza svakog tela stoji detinjstvo; nevešto ispričani doživljaj.

Dok gleda Beograd kao da ga se seća. Putovanje ili nabranje imena gradova: *Berlin, Moskva, Atina, Skoplje*. Predočavanje je jače od sećanja. Nije se promenila ni slika Beograda. Ponekad u likovima devojaka prepoznaje dragi poznati lik. I zna da je prošlo mnogo vremena. Devojke koje je voleo... može samo da ih se seća. Čak i ne želi da ih sretne i prepozna u njima nekadašnju lepotu.

Jednoga dana muškarac i žena susreću se na stepeništu. Puše zajedno, zatim se kikoću. Na karti koja se zove žensko telo, delovi su stvarniji od njihovih imena. Jezik je deo njenog tela i dok je ljubi, muškarac očekuje da ona govori, ali ona samo ubrzano uzdiše.

## Žene

Kada smo pošli mojoj sobi, dve žene su sedele ispod oraha. Koračamo kroz tišinu ne dodirujući se: miris narandži koje nosimo, polenov prah raspršen po našim kožama, trava koju gazimo nije od onog semena koje smo sejali.

To telo u krevetu može biti tvoje, a već sutra će ovde, možda, stajati nago telo druge žene. Zaista, tela brzo prolaze kroz život. Stare. Ono telo što stoji tamo, nago... Ono drugo telo što sada izvija svoje rame... Lice koje sam video dodirivano je prstima čuvanim samo da zaborave ono što su osećali... Voleo bih da su dani predmeti koje mogu da premeštam i ređam po polici i preko tvojih grudi. "To đubre, rat, nećeš da stavljaš u tekst?" pita me.

Ona kuva kafu, ja gledam kroz prozor: dve žene stoje u hladovini!

*Ona žena što je pružala ruku*

*Ona devojka sa fotografije*

*Manekenka što je nasmejana vrtela kukovima*

*Žena u mračnoj sobi što se pušeći hašiš seća nargila*

*Lirski junaci nemaju svoj identitet: prestaju da postoje u stvarnosti*

*Žene koje su od ranog jutra tražile muškarce, držeći cigaretu u ustima više radi poze nego što im se pušilo*

uvući će se predveče u svoje sobe. Slušaće muziku. Jestu kolače. I jedna od njih će zaplakati zato što joj protiče život. Isto kao što se one dve

žene u hladovini, što me gledaju u staklu, raduju ubeđene da su stalno prisutne između sobe u kojoj sam, i ulice koju gledam sa prozora.

Do njenog dolaska sanjario sam o njima.

## Susret

Lik na školskoj fotografiji, posle dvadeset godina, izgleda beživotno, a lice učenice, koju sada gledam, tek u crtama sluti daleki dragi lik koji dodirujem umesto da ga se sećam.

Te davno viđene bose noge ponovo gaze u svetlu popodneva. Zar žena si, naga, prekrita sateonom, neokušana, u auri?

Još želiš da navučesh zavesu. U vrtu, ispod prozora, u cveću stoji automobil takođe okićen sasušanim hrizantemama. Ignorisi tu kišu ako bih mogao. Pomenuti đubrište: magnolija, lepeza majke, i lornjon oca. I dalje sipi kiša i potapa pejzaž iz detinjstva. Spuštene zavese čine telo manje vidljivim. Kažeš da je tebi poznato, a ja ne moram da ga se setim u potpunosti: *kao što se ne sećaš ni stasa glumice, koja se tek iznenada ukaže na bini, davno viđena, u nekoj ulozi, dok je bila student akademije, a sada više ne želiš da joj gledaš ni lice!*

Ulaziš u krevet nepoznata, daleka, tuđa, a stalno prisutna godinama. Dojka od snova, brohota, izmaglice, a vidljiva. Jezikom dodirnuti bradavica. Madrigali te podsećaju na krinoline sa slika u Italiji, letovanja na praznike. Treba manje osećati telo kao sećanje. Možemo još da se dodirujemo u mraku izgovarajući reči koje nas teše. I ležeći vidim kako ti dojke plutaju na grudima. Dodir koji je prvi put otkrivao telo, pokretom ruke, sada činiš rutinirano. Podsećam te na sandale koje si držala u rukama one večeri kada si strčala niz stepenice, ljuta, naopako navlačeći bluzu. Nabrajam stvari koje su razbacane ostale posle tvog odlaska:

karte, maramica; sasušeni cvet u vazi ostao je i posle mog iseljenja. Možda i sada uobražavam da gledam kroz prozor: trošnost, osipanje i miris dotiču vazuu, koja će pokisnuti na baštenskom stolu. Pokupiti tanjire ili slušati kako ih obara vetar. Jesu li dovoljna naša tela da zamenimo one ciklame koje će pokidati oluja?

Smrkava se. To što te raduje nisu naše maske jer ih nemamo; to je strah da se nećemo ukazati onakvi kakvi se činimo sebi. Ipak, nedostaje svetlost da obavi mnogo šta umesto nas: da nam osenči naga tela, da nam se prepusti da je upijemo kožom; osećam poznati miris puti. Utišani su nam glasovi. Plašimo se! Ugledaćemo se nagi i nećemo se utiskivati jedno u drugo.

## Prošlo je, prolazi ili će proći

Pogledati u nju: ona se uozbiljila, ili se uozbiljuje, ili će se uozbiljiti. Lice se grči, ili će se ukočiti, ili je ukočeno, samo se svetlo u očima kretalo, ili će se tek kretati, ili se *pokolebalo*; menja se intenzitet svetla. *Zaželeo sam da uđem, ulazio sam ili ću tek ući u njene oči, ali njoj je smetalo, ili joj smetaše, ili će joj smetati piljenje u njene zenice.* Počela je, počinje ili će početi da trepće i obara pogled. Na prozoru je duvao, ili će tek duvati vetar. Mirisalo je ili mirisaše, ili bejaše mirisalo na ribu koja se negde prži, ili će se pržiti kada bude bila ulovljena.

“Provokatore jedan”, rekao sam ili ću tek reći. “Zar želiš, ili ćeš tek zaželeći, da dete zna, ili da tek nauči sve jezike.”

A ljubav? Ne znam da li je dolazila, ili će tek doći, ili dolazi, ili će tek ona nasloniti glavu na moje rame, kada je već klizilo sunce, ili dok bude klizilo; ona je govorila da se može osetiti, da se oseća, da će se osećati tamnicom u kojoj borave ljudi. Ja nisam znao, ili ne znam, ili nikada neću znati da joj odgovorim. Mogao sam da je ljubim. Znao sam da ću je ljubiti i ljubio sam je, ili je već bejah ljubio. Čak sam joj i na haljini pokidao dugmad, ili kidam, ili ću ih pokidati, ili davno bejahu pokidana. Halapljiv sam, ili tek želeh u snu njene grudi, koje se ježe, podrhtavaju, koje su drhtale, ili će se nadimati; koje će biti ljubljene kada podrhtavaju. “Podrhtavajte”, kažem, i ljubim ili ljubih i ljubljah, ili ću ljubiti vrh dojke, koja će biti nadignuta, bila je... smežurala se, bejaše opuštena.

## postoji množina od imenice PROZOR

Ako postoji jedan prozor teško je pokucati. Ali ako postoji množina od imenice PROZOR? Ima mnogo prozora. Naći će se neko ko hoće da me neguje po cenu da bude zaražen ili da bude vlastohulnik. Lupam u prozor. Odjekuje. Zvonim i vrata se otvaraju. Neguju me pri svetlu kandila. Kaplje vosak na moje reči. Gde su putevi? Jelo i piće stavljači. Gubiti reč po reč. Posudu za posuđom. U okrugloj sobi ležati ispod portreta koji visi na zidu. Zaboraviti da čulima možemo dodirnuti ono što postoji i kada ne bude čula. Govoriti pre dodira, i shvatiti da su te reči bez značenja. Sporo pomerati ruku ka tuđem licu čineći ga sve više svojim.

Džepovi su puni kontraceptivnih sredstava koja samo čuvaju strah. Možda kroz tela činimo najbolje? U spajanju treba shvatiti da ribe ne prave mreže – mreže se. Žrvanj misli na mlaz vode. Usta približavati uhu iako su reči izbačene iz upotrebe. Svetlo je jače. Tela dobijaju odavno znani oblik koji nas plaši. Kada se približi svetlo, tela nema. Svetlo takođe nestaje. Lomi slike koje nosi, koje osvetljava.

## u metafori pica. u gips!

Simbol su (1) kuk i vulva (metafora!), (2) himen otuđenosti, (3) kopija slobode, (4) otisak prsta na kipu koji sačuvaše čak do našeg vremena. Da li je uopšteno moguće preneti telo? Pa svet je star. Prenosim oblik. Iz žene je izrastao kip. I žena je ponovo kuk i vulva, bašta, kafana, vez, čaršav na kojem se gasi sunce. Veče je. Dažd. Kaže mi: "Dođe dan. Stvari su razbacane. Pokupi ih! Gostićemo se kolačima."

VIDIM: Kip nosi karakteristike njenog tela. Kosa. Lice okrenuto meni. Smeši se ili sluti moje približavanje? Ruka maše. Ja odmahujem. Viknem: "Kip ne stari!" Prirodne pojave mogu da se ponove. Stvoreno ljudskom rukom može samo da se uništi. Tvoja ruka plevi baštu posle kiše. Nijednom se nisi upitala: Gde je pao meteor? Već si rekla: "Nemam nijednog slugu. Nikoga ne eksploatišem. Ne plašim se revolucije. Bombe koje su pale, davno su eksplodirale. Mi koji smo stigli kasnije, dodirujemo bogove i pitamo: Da li je potrebno okupati se. Sedeti naspram ogledala. Posmatrati decu koja se igraju u susednom dvorištu."

GLE DAM: Majke pletu. Sa prozora autobusa koji prolazi, maše žena. Odmahuješ joj slikom iz detinjstva, na kojoj tvoja baba gotvi jelo, a pored nje, u prozoru, vide se hrizanteme iz dvorišta.

GLEDA ME: zmija koju otkrivaš. Ona sama izviri iz stvari po kojima preturaš. Tvoje telo izgleda kao veštačko. Padajući ne uspevaš da se uhvatiš za moj vrat.

Zašto zmija? Zašto zmija, a ne porculan?

Prskam te vodom i tešim: "To je moja zmija!" Nije to valjda jedina reč koja je ostala iz detinjstva i od koje se plašiš? Predlažeš da zmiju ubijemo, ali ne želiš da uništimo jaja, iz straha da jedina ne učestvuješ u odlukama evolucije. Zmija puzi. Ja priđem kipu. Pomilujem dojke. Dodirnem struk. Zavapim: "Nema pice!" Ovo je ludost. Napravili su kip bez pice. Želim da pomilujem picu. Ona ne stari. Nema je. Vajari, gde ste? Hitno napravite sve pice za boginje i žene koje ste ostavili u materijalu! Čije su one? Naše? Vaše? Zmija se meša sa sunčevom senkom. Ne menja se. Dan nas zatvara svetlošću. Prihvata nas.

## granice na karti. ptice. golubovi

Rasprostrli smo kartu. Ona prstom pokazuje put kojim je došla. Vuče noktom pažljivo izgovarajući imena planina, mesta i reka. Kako prolazi kroz zemlje tako se menja i njeno akcentovanje. Neke reči izgovara sasvim meko, iako se iza njih kriju visoke i nemilosrdne planine ili nadošle i brze reke. Druge reči su čvrste. Izgovorene, liče na komad metala. Nekoliko kupača prolazi pored nas. Voda kaplje na njenu ruku. Cedi se kosa na moje lice. Padaju alge i polipi. Oči čupaju njene dojke koje liče na puna vedra. "Granice na karti su posledice revolucije", kažem. Prsti devojke se pokreću i prolaze kroz moju kosu lako i neobavezno. Govori, ali ja ne razumem reči. Čini mi se da vise svuda oko mene. Zbunjen sam što ne znam jezik kojim ona govori, ali mi njeno prisustvo daje snagu. Kreće se. Kreće se između mene i stabla. Priča i dalje. Dolazi do palme. Dugo stoji oslonjena jednom rukom o stablo. Druga ruka joj je opružena niz telo. Kosa joj se kočoperi na glavi. Svu težinu tela prenosi na jednu nogu. Drugom dodiruje gležanj. Delovi tela koji nisu prekriveni odećom deluju životnije. Širi se miris parfema. Neki pipci oko mene, ili sipino mastilo pletu tamnu mrežu. Lete muve. Glava pada u svet. Ptica uspostavlja ravnotežu između šume i neba. Pratim je dok ne uleti u šumu. Sada može da izleti iz bilo kog dela sveta, te i iz njenog oka. Onda gledam golubove. Kada podignem ruke oni uzlete. U vazduhu se vrlo kratko zadržavaju. Postaju gline-ni golubovi. Ostaju popunjeni slamom.

## vojnici idu u rat. mi smo stvorili bogove

Posle snošaja i posle menstruacije šetaš se gola. U kući prostranih soba bolesti sinusa, upala grla, *psichopatia*, *paychasthenia*, *coitus* su stereotipi koji pune jedra i polažu tela preko prekrivača. Odgoj uključuje nekoliko rečenica: Neprijatelj vreba. Džilitnuće se svet. Vojnici idu u rat pevajući. Priroda je mudra: cveta cveće kada su pčele gladne. Pčele prežive pijući gusti sok. Sleću na moju ruku koja je naučena da poliva drvo. I čekajući pristanak da učestvujem u oplodnji, čujem da istorija nije mogla da izbegne nečistoću. Ne raspada se, ali sumnja, i to je smrad. U mraku ljudska tela liče na jarkove pune humusa. Hvatam im glave i podižem ih.

"Mi smo stvorili bogove koji rukovode svetom i vasionom", derem se.

Ti se pokrećeš. Tama omamljuje.

Kažeš: "Tražim štof za haljinu."

Već vidim: stojimo pored izloga. Primićeš dezene očima. Mrštiš se. Haljine raznih krojeva prijanjaju uz tvoje telo. Mrak liči na presovan četvrtast predmet. Naizmenična svetlost osvetljava zidove, zatim rafove, a stvari bliže podu ne izlaze iz tame. Sveži su mirisi sperme i kože: gola tela, sjajno gvožđe, golotinja bez zaštite, nesvesna sebe, beznadežna. Dojka liči na mehur; pomalja se iz vode kada na drugom kraju kade potapam svoju ruku. Teorija o višku vrednosti goni na tablete za spavanje. Jajovod pita kako smo tumačili njegov kôd. Jajana ćelija se rasprskava zasmjavajući nas. Čime je zalivamo? Krojačice, modeli, manekeni te dodiru-

ju. Ne razbacuj ih po ekranima i prodavnicama. Pesme su plodne. Tražiću stihove koji opevaju tvoje noge, i kožu od koje se kroje haljine.

## kiša iz mog jezika. gramtika u Lajpcigu

Video sam kako se ovde, u Nemačkoj, pojavljuješ. Dugo te nije bilo. Dobijaš pisma od mene, ali ne možeš da mi odgovoriš. Prošlost je razmazana po dokumentaciji. Reči svog jezika davno nisam čuo pa ih tetoviram po telu strankinje. Žena na fotografiji ne nosi jelek. Nosi bluzu sa cvetovima. Dojke joj poigravaju. Nazobljena kobilica topće. Pas trči oko njenih nogu. Promiču poznata brda. Zašto pominjem te reči? Kobilu sam prodao, i čeze. Reči trunu i nestaju u posrnulom svetu. Nekada su pominjane inoče, ushodičnici, pomazanici. Slavljani su kumiri i honkijari. Jezik je rečnik. Ušao sam u njega. Seo sam. Dodirujem reči koje su istetovirane na grudima i koje se ovde, u tuđini, moraju povinovati volji ruke i mašine za kucanje iako bi radije viknule: Pretvorite nas u gvožđe i pustite da rđamo! Napolju je kiša, ali ni ona nije iz mog jezika. Iz njega dolaze samo tvoja infantilna pisma. Dok deca spavaju, reka protiče i ptice zavlache kljunove u gnezda. Početkom zime doći će vuci, doći će gonitelji i ostaviti krvave tragove. Prodavac će raznositi novine. Otpravnik vozova odlaziće u noć i mahati baterijom, dok će vozovi tutnjati daleko od njega donoseći mi tvoje reči koje su kalendar spreman da primi istoriju.

Jeziku pripadati znači moliti. Pesnici pišu da je "volim Ajnštajna" uobičajena rečenica, kao i "volim seks". Ja znam šta je zmaj od hartije, ali zbog Lorencovih transformacija ne mogu da ga prepustim nebu. Pitam se: da li zmaj može da



putuje rekom? A da li se bog reka kupao? Pame-tan je. Ne dodiruje ozračene predmete. Zadržava se u šumama u kojima rat nije objavljen. Ipak, miriše istorija. Moje butine ti postaju bliskije kada ih reči hvale nego kad ih ti dodiruješ. Ali, moje noge: mogu biti grane proizvodnje. Derivati! Tržište je umesto... (bilo koje reči: godišnjih doba?) Tvorica je telo mlade Katarine. Šta će evolucija doneti posle kičmenjaka? Možda (?) kodove koji su u nama, ali još uvek ih raznačavamo, te stavljamo spermatozoid tamo gde nam je budućnost. Telo izjednačavamo sa stvarima oko sebe te radije dodirujem drvo nego što radim; tako se osećam delom prirode. Da li meso pristaje uz telo? Neko reče domovina. Himna se ne izvodi na mojim vlasima. Slike Boga su vīsnule dlake u paučini? Da li imena odgovaraju predmetima?

## PS

U Lajpcigu Vaš jezik je jedna knjiga u biblioteci. Gramatika. Ona ne postavlja pitanja. U njoj su upitne rečenice: Niste li vi, gospodine, savremena poezija? Sigurno niste, pošto ne znate da su mi doneli knjige i predviđene dane moga života, umesto predmeta pojmove bez sadržine, i ubeđivali me da je rečnik dobro štivo. Vas je u Nemačkoj osvojilo kupatilo. Razmišljate o oholosti ili ste zaljubljeni u reku u kojoj biste hteli da se udavite. Daleko ste. Ne umire se u prošlosti. Niste li Vi imperator koji je bio zanos, zatim bič, tamnica u kojoj su čamili sećajući se prašnjavih akata – osnovom današnjeg sveta. U njemu je skrivena jabuka u cvetu. Ispod njene krošnje se vodi porodični život. Ugodno Vam je dok miriše proleće koje mami. Vodite ljubav sa ženama pitajući se na šta Vas podseća moja pička? Nije li tumač? Možda zamišljate pozu: slobodno domaće telo koje je izmazalo košulju karminom i razvuklo meke čaršave. Mirno je posle milovanja. Rekla sam: Oh, ljubav. Prema njoj je skrojeno telo, a pesme su samo pepeljare u koje istresa sagorele prste, čudeći se zašto imaju iste ožiljke kao pluća i dlanovi. Sići mogu tom ulicom kojom je prolazio moj otac jer juriši su prošli. Noge mi neće utonuti u beton i ostaviti me nepomičnom. Iz rata sam izašla kao pobednica, ali ne znam za cilj. Seks! Oko mene su muškarci, lakovi, šamponi iz kojih izvirlju moje grudi. U istom stanu, svakoga dana, ruka se hvata za rukohvat. Vrata se opiru. Ali rukohvat je deo ruke. Ah! Ta ruka, vrata, ta soba, gušteri,

moje telo, zmije koje se kreću po puzavicama, ulaze u nemački jezik, ulaze u reči.

Ja ne znam taj jezik. Sve što uđe u njega, iščezava.

## ISTORIJA – URNA

## *Kula*

*Stajao sam pred vratima. Iz sobe se širio miris voska. Nedaleko od mene krstile su se žene pričajući o Bogu. Kroz otvorena vrata sam video raščupanu kosu žene. Gledao sam kako joj se otvara utroba i iz nje izvire glava deteta, krv i skrama.*

*Iz radionice starog majstora, koji je bio zaboravljen među mirisima smole, tutkala i farbe doneo sam rakiju za zdravlje tek rođenog sina.*

*Prolazio sam pored boje kamena, boje okovanih nogu, boje rana. Uspavao sam se i tu se završilo detinjstvo.*

*Lišće je zatrpano snegom, haljina je bačena preko neopranih tanjira. Ti pred ogledalom menjaš haljinu. Zmije menjaju košulje.*

*“Imaš dobre dojke”, kažem.*

*Deca su velika i mogu da čuju. Galame u hodniku. Pomaljam glavu kroz odškrinuta vrata. Prošlost je urna s pepelom. Vidim kako je deca iznose u dvorište. Pred zgradom je rano proleće. Sunce blješti odbijajući se od zgrada. Deca trče po asfaltu. Stižu sa svih strana. Nose igračke, šarene trake. Od pepela iz urne prave kulu. Sa prozora vidim kako ljudi trče pored njih i guraju ih. Ne vide skulpture. Gaze ih. Moje dete čuči pored same kule i plače. Zamazalo je obraze brišući suze. Još ne poznaje puteve odraslih. Uzima pepeo srušene kule i baca ga na njih. Ali ruke su mu slabe. Ne očekuje moju pomoć. Može samo nežnim ručicama ponovo da pokuša da podigne kulu, ako detinjstvo nije završeno.*

KRJNJI STADIJUM  
ISTORIJE  
ILI  
FUS-NOTE

Ni mit ni ep, pa ni istorija ne izvire iz usamljenosti, one filozofske, one Zaratustrine – urbano pre svega upućuje na otuđenost, mada postoje trenuci u vremenu, kada se, ne samo prošlost ili pove-sno, nalaze u sadašnjosti kao leš, već se i buduć-nost nazire kao grob, tako da urbani usamljenik, bira drugo vreme, ne ono u kome živi, ne ono kojim se ponosi – sadašnjost – nepromenjenost (nepromišljenost)-; određuje se prema vremenu koje dolazi a ne koje je stalo.

Tada počinje da imenuje svet; tek kada ga ime-nuje prisvaja ga. Ne znam da li je od onog što je hteo da prisvoji uspeo u potpunosti temeljno da pojmi. Bio bih zadovoljan i da je urbani usamlje-nik povukao samo osnovne kôdôve: bilo bi malo što je u knjizi stvarno imenovano, ali ono povučeno iz nesvesnog, istorijskog i značenjskog, zajedno sa napisanim, činilo bi neraskidivu celinu; ono što je pretvoreno u pojmove ovladalo bi onim što je povuklo za sobom – neizrecivo. Pa čak je dovoljno da se labavo drže napisano i neiskazano. Ako se izdvoje kôdôvi i napravi jedan kôdovnik sami kôdôvi, ugurani u tekst i formu, ne izdvajaju se iz *izvučenog*.

Odnos jezika i istorije, one ispisane, i one neis-pisane, one izvan jezika, jeste u neprestanom dopunjavanju, u težnji da se ono *čuvanje neispi-sanog* otkrije kao tajna i prekrije ispisanim. Ispisi-vanjem istorija mora dugo, dugo da se oporavlja, a onda kada bude potpuno zdrava shvatićemo da je došao njen upotrebn kraj; da je postala lepa književnost.

Prva rečenica svakog mita počinje pluskvamperfektom – bejaše nekada. Vreme u našem jeziku u kome deluje pluskvamperfekat uvek sam vezivao za kòn, danas još preostaje iskon.

I sve što se vezuje za tog čoveka koji izgovara prvu reč jeste da on bejaše u tom pluskvamperfektu, i da njegovu priču i danas možemo ispričati samo u tom vremenu koje se poklapa sa vremenom mita. I svaka priča o mitu, biće uvek u pluskvamperfektu, ma koliko zvuk pluskvamperfekta bio arhaičan, i ma koliko gramatika našeg jezika navodi da je to oblik koji iščezava: priča koja dolazi iz koni, mora se pričati u pluskvamperfektu. S obzirom da odumire pluskvamperfekat mit ostaje izvan gramatičkog vremena te izvan jezika, prema tome Mitsko ima samo jedno vreme – vreme početka.

Naučnici se skasaše tražeći zajednički imenilac mitova. Evropa stalno ima potrebu da se vraća primitivnom (retardacija), da počne od početka, od mita; primitivno još uvek ima rajski karakter, jer je to bio svet uživanja.<sup>1)</sup>

Uživanje je neposredni odnos sa stvarnošću i sa samim sobom, kao telom. Ali mit nije trenutak uživanja niti življenje sa prolaznim već je stvaranje prirode. Odnos sa prirodom je odnos tvorca sa stvorenim gde ga stvoreno plaši, budi, pobuđuje. U činu stvaranja je skriven čin stvaranja umetnosti; u tom odnosu tvorca i stvorenog.

Izlazeći iz mitskog vremena, možemo čak i tog boga koji stvara u tom vremenu da obučemo u odoru teologije, i počinjemo da se klanjamo

1) Umorni, civilizovani čovek takođe zaželi da se vrati primitivnom, u nemogućnosti da retardira, pronalazi kič.

nekom drugačijem, tekstualnom bogu koji je sličan nama i koji je naša tvorevina, koji je samo sećanje na nekog jednostavnog prirodnog boga u mitu. Iz mita se prelazi u jezik.

Taj skicirani svet teologije uzima da završi i samo preoblikovanje boga.

U okviru samog teološkog sistema, ne može se tekst shvatiti u odnosu prema bogu, tako da se taj sistem otvara prema istoriji, on sam nije dovoljan za stvaranje znanja o bogu; nije potpun. Bolno je bilo prelaženje iz mitologije na teologiju: to je prerastanje u ništa. Kada se teološki aparat usmeri na jedinog boga da ga objasni teško njemu. Apsurd je predati boga teološkim metodama, te kasnije i naučnim, i time ga odvojiti od čoveka i pridružiti ga istoriji koja će ga uništiti svojim destrukcijama; teologija uništava predmet svog interesovanja zbog istoričnosti.<sup>2)</sup>

Istorijsko ima svoju sjajnu karijeru koja se svodi na to da uništi boga. Uništenje stoji u samom začetku istorijskog, ali za njegovo raspadanje bilo je potrebno prilično vremena. U istorijskom se još malo zadržalo božansko; da bi se opravdalo ljudsko stvaranje koristi se božansko priviđenje.

Osvetu koju je teologija želela da učini mitologiji, jednoboštvo višeboštvo, učiniće istorijsko – koju je teologija uvela u svoje nadležstvo kao trojanskog konja – tako da je oskrnavljen u prašinu uvaljani bog i bespredmetna je njegova odbrana.

2) Mitsko nema istorijsku karakteristiku, ali teološku ima: bog podvrgnut dedukciji i indukciji ulazi u logičke postulate.

Evropljani danas nemaju svoju religiju. Ali ne postoji škola u Evropi koja ne izučava grčku i rimsku mitologiju. Nema deteta koje ne zna za Zeusa i Olimp. U Grčkoj i Rimu postajao je pojam *religija puka*, i ona je bila prezrena. Rimljani su uvek bili skloni da ono najbolje prihvate od drugih. Poštujući svoja načela Rimljani su štitili religije koje su prezirali i omogućavali su da svi vernici slobodno vrše svoje obrede.

Kako to da su Evropljani prihvatili jednu njima stranu religiju, kao svoju, koja će uništiti filozofiju i nauku, i dve hiljade godina je već šire i nameću drugim narodima?

Uništeni su svi podaci koji o tome govore izuzev hrišćanskih, a oni govore još i o nečem drugom: kakvi su ti hrišćani, odnosno novi Evropljani.

Ali, ipak, velika muka je naterala Rimljanje da prihvate hrišćanske fanatike čije su učenje prezirali.

Nije li hrišćanstvo prihvaćeno u vreme jedne od najvećih kriza? Istorija nas uči da postoje ekonomske krize, koje dolaze posle katastrofa. Katastrofe stvaraju ljudi ili priroda, a onda se kaos uvek stvara nasuprot religioznom. Ne znam da li kriza stvara nepoštovanje reda ili nepoštovanje reda stvara krizu; ili je hrišćanstvo bilo rešenje? Stoje prosvećeni nasuprot praznovernim. Ono što je za prosvećene bilo lažno, za mase je bila istinto. Nepoštovanje reda nije napuštanje vere, već je vera vraćanje redu. Uvek je stvarnije ono u šta se veruje, nego ono što je činjenično. Protiv fanatika se nije mogla suprotstaviti ni tradicija Grka i Rimljana, te su jedino mogli da budu izolovani ili

proterani.

Kako je to iz usmenog preći na pismeno, iz narodnog preći u istorijsko, iz paganizma preći u hrišćanstvo? Možda to izgleda jednostavno narodima koji do tada nisu imali ništa napisano, ali oni drugi poput Grka i Rimljana morali su da unište ono što su do tada stvorili.

Prihvatanjem tuđe religije uvek smo žrtva mi sami: ono što pripada nama, bilo kom narodu, mora biti uništeno; pre svega ono što je napisano, ono drugo, nenapisano lakše se zaboravlja.

Hrišćani nisu mogli da pobede Grke svojom religijom. (Grke ni njihovi osvajači nisu mogli da pobede morali su da ih unište.) Razorili su njihove hramove i zatvorili akademije: Eleusinski hram (395), zatim Aleksandrijska biblioteka, a tek su se pesnici renesanse odvojili od Boga – ovoga puta hrišćanskog – i vratili grčkim uzorima.

Oni koji su od narodnog i mitskog, sa istorije i filozofije prešli u hrišćanstvo prihvatili su istoriju hrišćanstva. Zašto bi istoriju hrišćanstva doživljavao kao prošlost, za mило čudo kao našu prošlost?

Jesu li srećniji narodi koji su stvorili svoju religiju i sačuvali je?

Svi narodi se ponašaju isto, bilo da slave tuđe ili svoje bogove, bilo da drugima nameću svoju ili tuđu religiju.

**Hrišćanstvo:** *Nastalo je i razvilo se u toku prva tri veka postojanja Rimskog carstva. I to su elementi ranijih religija posebno jevrejskog jednoboštva, sjedinjeno s mističnim elementima pozne grčko-rimske filozofije, pre svega stoicizma i novoplatonizma.*

*Zaslugom propovednika Pavla iz Tarsa (apostol Pavle) hrišćanstvo je oblikovano kao jedinstvena religiozna zajednica.*

*Tek Marksovo materijalističko učenje istorije dalo je ključ za razumevanje svake religije pa i hrišćanstva kao odgovarajuće forme društvene svesti u stanju čovekovog robovanja njemu nepoznatim i tuđim silama prirode i društva.*

**Islam** je najmlađa velika svetska religija – osnivač Muhamed a glavno svetište Meka u Arabiji. Sve glavne dogme islama izložene su u Kuranu. Islam sadrži mnoge elemente zajedničke judaizmu i hrišćanstvu ali po ideji vodilji i originalan religijsko-ideološki sistem. Suština islamskog verovanja – apsolutno pokoravanje Alahu a svaki nagoveštaj politeizma i ideologije smatra se grehom.

*Drugi osnovni izvor islamskog učenja je Muhamedova tradicija, haidsi ili suna.*

Pomeriti svoju istoriju do Hrista ili prihvatiti islam i skratiti svoju istoriju za šest vekova, nije stvar šestovekovnog verovanja već šestovekovne borbe za uspostavljanje države – sekularizacija.

A onima koji prihvate jednu religiju – hrišćanstvo – koja ima dugu tradiciju odnosa sa državom, danas recimo dve hiljade godina, koja se naziva *civilizacijski odnos države i crkve*, prosto nezamislivo izgleda da izaberu mlađu religiju, kao što je

islam, i čekaju šestovekovni sukob između države i crkve: sedam vekova kasnije preći iz hrišćanstva u islam, poništiti sedamstogodišnju borbu civilizacijskog i kulturološkog nasuprot religijskom.



Hrišćanstvo, kao religija nije stvorena za nas. Njeni tekstovi su napisani na jeziku kojim više niko ne govori. (Iščežao je narod koji je govorio tim jezikom.) Mi, kojima su preneli religiju i *njena učenja*, samo smo začuđeni njome a ujedno i precima. Davno su nestali oni koji su prihvatili tuđa učenja kao svoja. Mi se samo ponosimo time što *nastavljamo tradiciju* iako nam je jako teskobno.

Kako su Rimljani mogli da prihvate tu teskobu koju im je donosilo hrišćanstvo?

Kako su mogli da navuku tu odeću? – pucala je na svim šavovima.

Danas ne mogu da znam koliko je bilo *posrnulo* rimsko društvo ili koji su to *društveno istorijski uslovi* uticali na prihvatanje hrišćanstva? Da li je hrišćansko učenje bilo toliko uzvišeno da ih je privuklo? – u to mogu samo da verujem bez argumenata. Grci su još imali i alternativu: svoje škole. Hrišćani su prezirali ono čime su se ponosili Rimljani kada su pobedili Grke. To što su Rimljani pokorili Grke nije im smetalo da svoju decu šalju u grčke škole. Nije bilo obrazovanog Rimljanina koji nije izučio grčke akademije. A hrišćani su odlučili da razore grčke hramove i zatvore akademije. Udaljili su sve nehrišćane iz svojih škola. Car Justinijan je 529. godine ukinuo atinske akademije. Grčki naučnici su otišli u Persiju i time se završilo veliko poglavlje grčke istorije; danas, kažu, i evropske. Od 313. do 529. prošlo je 216. godina, i bilo je potrebno samo toliko vremena da više ne bude nikog u Evropi osim hrišćana. I od tada počinje borba naučnika protiv takve države. Koliko je to dug period: možda on traje i danas?

Čak i posle zvaničnog prihvatanja hrišćanstva bilo je potrebno vratiti se unazad – svaka ideologija mora da se overi prošlošću – i nekako legalizovati onaj mitski deo hrišćanstva koji se nalazio u knjigama. Ako želite da prisvojite sadašnjost, onda prvo morate da prisvojite prošlost. Prisvajanje prošlosti možete da učinite temeljno je menjajući ili odričući je, u ime nove tradicije: urediti hrišćansku prošlost! Pošto se verovalo u taj mitski deo hrišćanstva – zapisano je u knjigama – legalizacija nije bila teška. Trebalo je sada samo potvrditi ono u šta se oduvek veruje. Trebalo je pronaći gde je živela Hristova majka, gde je umrla.

Šta je bilo sa ostalim prorocima?

Da prikupimo njihovu odeću ili da sačuvamo njihova znamenja.

Osim te istorije, istorije hrišćanstva, istorija u hrišćanstvu ne postoji. Takva društva koja su večna apstrahuju istoričnost. Možda je tako samo bilo moguće preoblikovati davno završenu prošlost.

Interesantna je potreba za retardacijom. Nije to samo klinički slučaj da je detetu bilo bolje kada je imalo svoj kutak u sobi, pa kada odraste uvek želi da nađe takav kutak. Kod hrišćana taj retardirajući trenutak bio je dok Adam nije pojeo onu jabuku znanja, pa se taj trenutak uzima kao apsolut i neprestana je težnja hrišćana da mu se ponovo vrata.

Istorijski to je jedna uzbudljiva priča čiji je klimaks prošlost. Patološki – težnja da se dostigne prošlost je vrlo česta, i to ona slavna prošlost; recimo tada je stvoren mit,

ili istorijska: tada je osvojeno pola sveta. Izgleda da je težnja ka budućnosti antiklimaks. Istorijski gledano vrlo se retko težilo budućnosti, ako nije raj.

Ali postoje periodi kada se teži budućnosti, naravno ona nije raj, ali je u ime prošlosti rajska.

U prvom slučaju se prošlost stalno pomera sve do pračoveka, a u drugom slučaju prošlost je manje važna. Zato su i retki ti periodi kada su nam dedovi manje važni; oni su, zaboga, osvojili posla sveta, a mi da im se ne pridružimo, pa makar retrojekcijom ili retardacijom.

I tada očekujem da mi tumač odgovori citiranjem Frojda: tražeći ključ za istoriju shvatio je da ona ne pripada onom psihološkom: nije u nadležnosti psihologije. Ali u istoriji se vrlo lako manifestuje ono u čoveku što se naziva patološkim.

Čije je hrišćanstvo bilo pre nego što je postalo *evropsko*?

Na kom jeziku su napisani hrišćanski spisi?

Ko danas govori tim jezikom?

Ima li istorijskog u tekstovima hrišćana?

Tako se htelo da taj svet koji je stvorio judaizam, hrišćanstvo, islam pokori onaj drugi svet koji je stvorio grčku i rimsku religiju, bez ikakvog osvajanja: pokori hrišćanstvom.

Zašto se za bilo šta učinjeno, čak i za rođenje, očekuje nagrada ili kazna? Ako imamo slobodu moramo da je platimo. Ako imamo subjekt moramo da se stidimo. Ako imamo individualnost ... nismo li to platili time što smo hrišćani ili što nemamo boga. Priroda je ravnodušna, i to je vrednost, ali bolesti biraju... kontradikcija ili alegorija. Reći: istorijom zameniti samo vreme isto je što rugati se postistorijom.

Čovečije, suviše čovečije, ljudsko, dakle, a da nije hanibalizam, a da nije božje, jeste istorija.

Ideološka i utopijska svest stoje nasuprot istorijskoj.

Nova utopija ništa nije novo, pa se ne može ni prevazići, ništa nije staro – istorijsko da bi bilo ponovljivo, zato joj preostaje futur; mora da se smesti u budućnost.

Kaže se da u čoveku postoji *potreba* za istorijom. Prosto je takav *mentalni čovekov sklop*. Saznavanje prošlosti! Pa hajde da poverujemo. Ali, Grci se baš uvek nisu zanimali za istoriju. Tek je peti vek dao oca istorije. Zar do tada Grcima nije bila potrebna istorija? Valjda im je važnija bila lirika. Ona je prva progovorila o ljudima. Ona otkriva ono Ja za kojim počinju da tragaju.

Hesiod je prvi pesnik grčkoga sela. U njegovim pesmama nema istorije. Ono što opisuje je život, tegoban život. Danas bi rekli da je Hesiod prvi primer ruralnog pesnika.

U vreme Homera Grcima nije bila potrebna istorija. Njihova aristokratija zadovoljila se poezijom. I u vreme stvaranja epa nema čoveka iz naroda. Oni su kod Homera demos, laoi ili čak plethxus – svetina ili rđe – kakoi.

Koliko će oni čekati da imaju svoje heroje?

Razvoj grčkog društva počinje stvaranjem gradova. Živeti u gradu u starom veku je bila privilegija. Politai su bili građani. Oni su živeli u gradovima i branili su ih. Oni drugi nisu imali pravo da brane grad a nisu ni živeli u njemu. Kod Homera su oni vezani za zemlju: laos, laoi. Kasnije sa razvojem države, nestali su plemići koji su se nazivali eupatridai. Samo stvaranje gradova pretpostavlja stvaranje drugačijih ljudi, tako da život grada postaje karakterna osobina njegovih žitelja. Ili su stvaranje istorije prouzrokovale civilizacijske tekovine: razvoj društva, stvaranje gradova?

I grčka filozofija je nastala u sedmom veku pre nove ere. Kaže se da je početak filozofije bio sedmi vek pre nove ere... potreba za znanjem koje *otkriva suštinu stvari*. Pošto je prošlo vreme bogo-

va i njihovih ljubavi, pojavilo se novo vreme – filozofija. Začeli su je Jonjani. Tales iz Mileta. Anaksimandar i Anaksimen. Do tada su postajali mudraci. Baviti se večnim moguće je izdići se iz svog vremena, što želi savaki mladi čovek, ali treba još jednom pocrtati večno i upitati se da nije to drevno.

Iako filozofska misao nastaje u gradovima može da se očekuje urbani mit, međutim, filozofije se ne tiču ni svet ni život – filozofija je kosmološka. Urbani mit još uvek nedostaje žiteljima polisa. Zadovoljni su i još uvek traže štivo za zabavu. Previše je ozbiljno raspravljati o estetičkim pitanjima. Nadmenim građanima bila je potrebna zabava.

Čak i pojam države je urbani pojam – država-grad. Istorija počinje tek nastankom gradova. (Šta se to zbilo u grčkom društvu da je bila potrebna istorija?) Za razliku od nastanka filozofije kada postoji i Miletska škola, stvaranje istorije je uzgredan posao. Beleške! Putopisi! I onda počinje istorija – vreme zahvatano prošlošću. Herodot je shvatio neophodnost beleženja još jedne oblasti. Herodot još čuva uspomene na mit i ep, na drevno doba Grčke. Ali on svoju istoriju počinje nabranjem imena gradova, i imena naroda koji su živeli u gradovima.

Starim Egipćanima nije bila potrebna istorija. Ljudi koji su ovozemaljski život koristili da sagrađe piramide i grobnice za posmrtni život, zar im je bila potrebna istorija?

Ako će živeti u budućnosti morali su da strahuju za tu daleku budućnost. U njoj bi moglo da im se desi takav udes kao što je pljačkanje piramida. Zato su grobnice podizali na mestima gde ljudi nemaju razloga da odu, a kamoli da ukopavaju svoje vladare. Ipak su grobnice bile opljačkane; taj udes ih je zadesio. On je jedino u istoriji.

Potomcima su želeli da ostave veru; vera im je bila snažnija od istorije. Narodu sa tako snažnom religijom nije bila potrebna istorija. Ona se ne može stvoriti bez filozofije i ateizma.

Zašto Srbe nije zanimala istorija Srbije? Tokom srednjeg veka oni ne pišu istoriju. Očigledno je da Srbima od početka pismenosti nije bila potrebna istorija. Čak ni u vreme najveće moći Srbima nije potrebna istorija. Dušanu je bio potrebniji zakon nego istorija.

Proglasiti se vladarem Srba i Grka, ali se osećati više Grkom nego Srbinom, kao Dušanov brat, potpisivati se grčki, biti hrišćanin, možda je tada i značilo prihvatiti grčku istoriju, tako da mu nije bila potrebna sopstvena istorija.

Car bi trebalo da izradi zakon: zakonitost i državnost mogu da se simuliraju iako su carsku krunu osporili i Carigrad i Rim. Po nalogu Dušana prevedena je *Sintagma*, Matija Vlastara. Lako je sada nastaviti opisom Hilandara, smokava i naranđi, kada ga sveštenstvo navodi na pomisao da mu nedostaje zakon koji će vaspоставiti, opominjati i kažnjavati njegove podanike, a nije mu potrebna istorija tipa Herodotove.

Srbi su postali hrišćani.

Pred Bogom je nepotrebna istorija.

Srednji vek je potopoljen religijom. Pored one narodne i svakodnevnog života utopljene su u taj svet: mit, magija, mistika, čudesa – greh, ispaštanje i kažnjavanje. Svetinje!<sup>3)</sup> Jezik logoreje je onaj jezik koji nas brani, on je magički jezik i njemu nisu potrebna značenja. Samo izgovaranje reči je zaštita bez obzira na neznačeća svojstva takvog jezika. Rezultat je tu jasan. On se uvek

3) To nije kič, to je logoreja, to je logika logoreje. Infantilnost i kič su tvorevine palanačkog duha.

nalazi u onom u šta se veruje, a to je iracionalnost.

Ako se pismenost zadržala samo na određeni broj ljudi, i škole koje su darivale pismenost, onda je jasno ko su mogli biti pisci istorije – hrišćani. Njima je bila nepotrebna istorija Srba. Njihov početak je onaj biblijski, a kraj im je nebeski. I bilo koji narod koji postane hrišćanski nasleđuje istoriju hrišćana kao svoju istoriju, te mu je lična nepotrebna.

Istorija nije bila potrebna, prošlost je poricana, nevažna je, i traži se u nečem drugom – u religiji. Poricanje povesti nije poricanje vremena, jer vraćanje u prošlost, onu hrišćansku, isto je što i prilepljivanje za večnost.

Nekromantija i oslanjanje na rod manje je bilo važno, nego oslanjanje na hrišćanstvo. Između plemenskog duha i hrišćanstva prevladuje hrišćanstvo.

Odsustvo istorije ujedno je bila i težnja da se stara istorija prihvati ako ne kao srpska ono bar kao hrišćanska, te su i Aleksandar Makedonski i Troja postali ono štivo za formiranje srednjovekovnog čitaoca kao što su to u Grčkoj bili Ilijada i Odiseja. Danas bi to nazvali dobrom edukacijom.

Čitajući našu staru književnost odjednom se zapitam: hoću li bar negde da pročitam ono što se zove istorijski spis ili ću se neprestano susretati sa kanonizovanim žitijima.

I naravno, kada stignem do Konstantina Filozofa shvatam da je to prva knjiga srpske istorije. To samo potvrđuje da su i naši pisci znali za istoričare, ali da oni nisu bili potrebni tadašnjoj Srbiji. Srednji vek je znao za Herodota i Tukidida. Nisu u pitanju hroničari, njih ima i Srbija, već povesničari. Jedna druga knjiga; *Janičareve uspomene* ima čari istorijskih knjiga; kada je Konstantin iz Ostrovice pisao tu knjigu – Srbije nije bilo kao

države.

Konstantin Filozof kao da želi kroz formu žitija da provuče mali istorijski spis koji se može zasnivati i na činjenicama, mada se ne pominje izvor, jer se ne radi o osvešćenom istoričaru. Današnji istoričari bi rekli da je zbog nečeg govorio o istoriji ali ne navodeći izvore osim kada direktno ne citira Helene ili hrišćane.

Konstantin iz Ostrovice svoju knjigu piše, najvećim delom, kao učesnik i kao onaj koji poznaje srpsku istoriju bar nekoliko godina pre svog rođenja.

Neki bi to i drugačije rekli: Ako pođemo sada od one važne nauke koja se zove psihoanaliza: ono kolektivno nesvesno mora da traži negde svoju istoriju. Srbi se nisu mogli zadovoljiti hrišćanskim uzorima pa su stvorili svoju istoriju – ep. Nadoknađivanje istorije mitom i epikom je van vremena i ne iscrpljuje sadržinu prošlog.

Ulogu u stvaranju etike odigrala je epika. Ne hrišćanstvo i Dušanov zakonik. Nije li ono što je odigrao Homerov ep u vaspitanju Grka, učinila narodna poezija kod Srba?

Srpska istorija uopšte ne izvire od srpskih istoričara. Tek u u XIX i XX veku napabirčili su je vajni istoričari raznih orijentacija.

Branković Đorđe (1647-1711) pisao je hronike, možda izlaganje srpske istorije ali da bi pokazao svoje poreklo. Knjiga nije prevedena ni danas. Ako Srbiji nije bila potrebna istorija, šta su hteli Jiriček i drugi? Da pokažu da je postajala neka zemlja koja se zvala Srbija?

Ali ne smeta da se ta prošlost koja nije htela istoriju, mistifikuje kao *božanska prošlost*, prošlost dok je još bio prisutan Bog, i dok nas nije prepustio samo istoriji. Možda je bio i naš Gospod pa smo uživali njegovu zaštitu. I tada pisanje isto-

rije nije učešće u njoj. Ona je religijska i približena Bogu, a mi sa pozicije osvešćenog istoričara, saučestvujemo u božijem pomeranju prošlosti koja nas pridodaje večnom: vraćanje individualnom – sebi, istoriji, plemenu, jeste zavaravanje; kada je došlo vreme da se ponešto odvajaju od Boga, onda je izlazak, težnja ka silasku u vreme, u ništa.

## ISTORIJA: TEMA LOGORE- JE ILI PORNOGRAFIJE

### 1.

Istorija!? Istoričnost!? Istorjiska svest!?

Mogu početi tekst citatima i navođenjem sadržine pojmova. Ako se tako odlučim počecu od najstarijih; istorijska svest za Herodota bila je primarna svest između Grka i varvara, a za kazivanje istorije korišćeni su živi svedoci, a kasnije; metod istorije koji počinje sa Polibijem: citiranje pouzdanih izvora već stvara postupak. Tako da verifikacija izvora ne izvire iz episteme, već doxe: znači podložna je proizvodnji. Kolažiranje kao metod dovodi do toga da se istoričar može izdvojiti samo stilom.

Istorija – čovek je dobio mogućnost da stvara ili je to simulacija božijeg stvaranja tako da je bliža onom tamnom stvaranju – Molohu.

Ovde zastajem nem pred onim: uroniti u boga – uroniti u istoriju. Nekažnjeno se ne može stvarati a ustoličiti istoriju mogu samo vernici koji preziru druge koje opisuju. Istorija je svest o nama samima; to nije svesnost o onom ja (psihološko, filozofsko) već o onom Mi, o našem vremenu koje ne mora biti činjenica, ali je uvek u vremenu dok postoji sadašnjost.

Istorija je izvan smrti. Bog je isteran iz istorije. Istorija traži prošlost ali sa pozicije koja nije završena; iz sadašnjosti, ovaplotiti mrtvo.

### 2.

Istorija ima samo jedno polazište, samo jedno gledište – sadašnjost, i iz njene večnosti se pomeraju, ne samo granice budućnosti, već i memorisani podaci prošlosti. Istorijske činjenice su prestale da budu podatak; događaj je njihovo tumačenje i korišćenje. Kada ideologija istruli, ostaju samo pridevi i epiteti koji se lepe za nove bogove. Samo pridevi, samo imenice, glagoli – smisao su; ne menjaju se. Neznačeći tekstovi postaju otpad, dubrište.

Šta učiniti sa njima?

O pamćenju jezika, pisac ne mora biti svestan: semantički sloj. U jeziku je zadržano i pamćenje istorije. Kôdôvi nemaju značenja u samom tekstu, značenje je izvan teksta.

Nasuprot istorijskom brojanju godina postoji i brojanje godišnjih doba. Tamo gde sam rođen postajala su dva kulta: kult biljaka i kult istorije. Prvi je bio stvarni kult, a istorija se nalazila u priči. Za onog ko živi sa biljkama prolaženje vremena je promena godišnjih doba: proleće, leto, jesen i zima. Rađanje i smrt. Drugo vreme postoji samo u priči.

U istoriji hrišćanstva samo se jedno telo moglo poistovetiti sa znanjem o njemu – ono je bilo samo znanje – (bez obzira da li je božiji sin bio doket-skog ili ebonitskog porekla). I znamo kako je prošao. Posle tog mita postoje samo pristaše, i njihovo kažnjavanje ili nagrađivanje rajem.

### 3.

Prelazeći stepenicu po stepenicu, analizirajući, izaći ćemo, valjda iz istorije, mitologizirane? Da li ćemo odbaciti lestve kojima se penjemo ili ono zbog čeka smo se peli? Istorija nije izrečena ona je dovršena. Želja za njenim daljim ponavljanjem je umnožavanje: model koji se mehanički pokreće i

proizvodi nus-proizvode – šljama koji se više ne svrstava ne samo po azbučnom redu, već ni po skupinama – zastarelost koju još hronologija prihvata. Kada se iscrpu pitanja onda je subjekt umoren, normalno da mu je objekat preči od same pomisli na dovršenost.

Na odgovor postavljamo pitanje: šta bi rekla Pitija?

Ne daj odgovor na nepostavljeno pitanje! Istorija se doživljava kao prošlost, za mило čudo kao naša prošlost. Ono što se neprestano menja, da li u tim neprestanim promenama prestane da postoji, ili su činjenice konstante a promena lažna, pa zamoreni *prošlost* uzimamo neozbiljnom.

4.

Zar ratova nije bilo pre Herodota, a ni gradova? Mitologija se završava stvaranjem sveta, a odatle počinje Herodotova istorija. U tadašnjoj istorijskoj svesti ne postoje činjenice niti rešenja – postoji mitologema ali ona nije deo istorijske svesti. Istorijski period je odvajanje; to je odvajanje jedni od drugih, dobrog od zla. Analogija je često važna za istoriju. Posebno su važna upoređenja sa živim bićima, skoro da se homomorfno upoređuju civilizacije sa živim bićima: rađanje, odrastanje, zrelost i smrt, ali to ne važi samo za istoriju ili metafiziku; čovek nije bio sklon dobrom ni istinitom, već snazi i vlasti.

Čak pojava filozofije i pojava istorije, svorili su vanistorijske i vanepske teme.

5.

Istorija je – čovek u zapisivom vremenu.

Niče: Za nas važi samo estetsko merilo: ono *veliko* ima pravo na istoriju /*Historie*/, ali ne na ikoničku, već na jednu *produktivnu, podsticajnu*

*povesnu sliku. Grobove ostavljamo na miru, ali se laćamo večnog života.*

Epskom pripovedaču se dozvoljava *laž...*

6.

Sioran: Obogotvoravajući Istoriju zato da bi Bogu ubio ugled, marksizam je uspeo samo da Boga učini neobičnim i još neodoljivije prisutnim.

Lakan kaže da je Niče razvalio već razvaljena vrata.

Istoričar u svom vlastitom umu može rekonstruisati proces u kom su ljudi u prošlosti stvarali ove stvari. Postoji vrsta prestabilarne harmonije između istoričarevog uma i cilja njegovog proučavanja: Viko. Hrišćanstvo je oduzimanje čoveka njemu samom i njegovo predavanje hrišćanskom bogu, tako da se ono što on stvara otima njemu i pripisuje tvorcu.

7.

Istoriju gledati iz njenog završetka; kao kôdôvnik, neće vam reći da ste mudrac, nego životinja.

8.

Memorija (istorija) je skladište i depo, i da nema logike u tom ređanju, ili bar u iščitavanju pretvorila bi se u đubrište. Samo logika vađenja iz depoa istoriju spašava od kontejnera.

10.

Kako je zabavno kada se celokupna istorija dešava stalno i uvek: totalna ideologija postaje istorija.

11.



Kultura nije čovekova prirodnost. Zato se hvata istorije – da ruši; životinja mu je bliža. Krznena je čak i topla.

12.

Istorija nije vraćanje prirodnom – truljenju, bliža je hiromantiji – oživljavanje mrtvacu po potrebi! Zamislite stomak koji neprestano vari prošlost. Kakav je dah tom čoveku?

13.

Za komunizam istorija je ono što će se tek desiti, a prema njoj se ponaša kao da je već davno završena.

14.

Svaki čovek je zadovoljan kada neki dan mine; istoričar zatim rije, kopa i kombinuje za tim danom da bi ga izvukao iz zaborava: i ono *malo* mora da bude večno, *jer je saznatljivo*.

15.

Ako nema historiografa, onda se epika vraća u prošlost i imenuje; ustvari zamenjuje imena iz epskog sveta novim imenima koji su još bliski zbog slavne prošlosti.

16.

Svakome je dato da svuda živi. Zarobljen duh živi u prošlosti. Duh navikne da živi u prošlosti. Pazite šta ćete kada ga oslobodite! Neće kukati za ropstvom ali će dalje živeti u *slavitetu*.

17.

Mitsko, teološko, istorijsko, utopijsko. Obred i ritual nadživljavaju vreme, smrt i život, i priključuju nas iskonu. Možda bi se trebalo upitati, da li

su vreme i prostor istrošenost bića? Ili prihvatiti da je istorija bordel gde su svraćali podjednako carevi i vojnici. Onaj što govori istorije – istorijski subjekt – analije. Prostor je geometrija; ponekad film, ponekad slikarstvo, a jezik je vreme.

18.

Hegel filozofiju poistovećuje sa svojim vremenom. Istorija vreme ne čini svojim sopstvom, ona se uopšte ne bavi vremenom, i zato ostaje u vremenu. Nikada ne postoji distanca između vremena i istorije; to je ostavljeno nekom drugom. Vanvremensko razmišljanje priključuje sebi ono što se naziva večno, i odmah tu postoji nadistorija i nefilozofsko. Vreme je konačnost, beskonačno kao večnost.

Zaključivanje koje izlazi iz logike ne može se promeniti s obzirom na istovetnost sudova, takav zaključak je izvan iskustva.

19.

Mnoge nauke u dvadesetom veku su revolucionarne: taj prostor koji se ne vidi (izmišljeno nije vidljivo samo služi za označavanje). Istorija bi trebalo da doživi evoluciju – pornografiju. Pornografija nije smrt, ali je zbunjenost nad samim sobom. Istorija je izdvajanje iz svakodnevice. Atentat na istoriju dok ne počne da proizvodi pornografiju.

20.

Nijednog trenutka nisam se zapitao da je ulazak u istoriju silazak u podzemni svet, ali pretpostaviću da smo iz istorije sišli u podzemlje tako da mogu vrištati: mi smo došli iz istorije, sišli smo iz prirodnog stanja, da li smo tamo bili na terapiji ili ne? Ipak smo ponosni i zato kličemo. Prvo šta uzdiže i onog čoveka iz naroda, dakle ruralnog,

jeste lirika. Drugo je religija. Zabluda postoji ne zato što se netačno shvataju reči već zato što postoji želja da se imenuju stanja.

21.

Neprijatelj je dobar jer zaokuplja ljude. Kako se može ponekad i pobediti bolji je zamišljeni neprijatelj: dobro doziran može dugo da preti. Ali najbolji je neprijatelj među nama. Dovoljno je samo da se sumnja.

22.

Rekao je da je tiranin personifikacija države. Zašto je tiranija personifikacija države? upitao sam.

Komunizam je večnost i ukida istoriju. Modeli istorijske svesti u savremenoj potrošačkoj svesti? Ako se raspadne ta večnost u obliku komunizma, a kako je istorija bila potisnuta u svesti, ona bi mogla iz nje da ispliva samo sekularativno: kao atavistička.

23.

O svesti

Ono što se zove pogled na svet – pogled je na istoriju. Oko nje prvo treba napraviti buku – ako je to moguće u ovoj učmaloj sredini gde zapravo komunisti istoriju predočavaju kao nepromenjenost i večnost. Raj ili komunizam! Dvehiljadugodišnja parola. Posle mnogo godina simuliranja večnosti – komunističke nepromenjenosti, proizvodnja istorije postala je bestijalnost.

24.

Posle pragmatizma, kada je izučavanje teologije svedeno na sentimentalnost prema našim jad-

nim precima, i kada je agnosticizam zamenio teologiju, jedino je istorija odolela promeni, jer ona je, zaboga, nauka koja se proizvodi. Još kada se tu pridoda psihologija i opštenje čoveka ne sa onim što se naziva Božanskim, već sa onim što se naziva čovečijim, iza čega stoji ponovo nauka, onda je sve potpunija slika savremenog čoveka. Šta je čoveku uzeto ili bolje da kažem potisnuto, a šta mu je pruženo u zamenu? Čak je i religioznost postala poza a ne opsesija i pragmatizam – više liči na terapiju.

25.

Književna svest

Postoji nešto što se naziva istorijska svest, naučna svest, psihološka svest, sociološka? (Postoji istorijska svest, religijska, pa i ideološka ali nema *književne svesti*. Književna stvarnost kao stvarnost istorije! Stvarnost književnosti čini ono što će vremenom postati književnost.) Svi veliki Grci iz doba tragedije nemaju ništa u sebi od istoričara. Kako postoji *vreme književnosti*; imamo li mi nešto od istorije ili je sve književnost. Nestajanje istorije, ili njeno marksističko isključenje, dovodi do toga da ona još uvek pronalazi sebe, i deluje u okviru literature. Religija je zamenjena rajem – istorija utopijom.

Literatura stvara neki novi prostor. Gde je on moguć, i gde se ostvaruje? Tu je među nama. U literaturi nam se čini da mi živimo taj prostor.

Valjda je to sve tendencija da se zameni ona iskonska religijska svest, ili je to težnja da se religijska svest svrsta u patološko, a da se tumačenje sveta pojmovima Junga, Frojda ili Sasa uzdigne na pijadestal religijskog, da se ono što se zvalo *pater spiritualis* zameni onim što se zove psihoterapeut. I

ono što je najvažnije, da se nešto otme religiji: zahteva se *verovanje* u pojmovno tumačenje psihologije.

26.

Reći da je istorija deo patološkog ili nesvesnog; ili da su iskustva istorije ritualna, najbolje je definisati kao pornografsko. I šta je taj *istorijski čovek*? Neurotičar! Jedna bitka na generalnom planu je strategija; generali nagnuti nad kartom bojišta posmatraju crvene i plave zastavice, i pravce kretanja neprijatelja, pokušavajući da doskoče tim zastavicama – one su samo oznake jedinica sa tačnim brojem vojnika – ali na ličnom planu, na planu čoveka, bitka je pornografija ubijanja zbog čega se dodeljuju medalje. I kada počne juriš ispolje se osobine idiota; slika juriša koja se nosi u sebi od rođenja dobija novu razmeru: ja učestvujem u već toliko puta viđenom ratu. To je automatizam koji idioti vrlo teško nauče ali nikada ne omanu. I eto, na pozornici ste. Istorija! Pozornica? Ne iz nesvesnog već iz slikovitog. Istorijski stereotipovi! Razvrat? Vidite sebe onako kako ste zamišljali ratnike? Blato, kiša, krv, ubijanje. Pozicija žrtve ili pobeđenog? Karakteristike neprijatelja? Moraju mu se dodeliti sve loše osobine koje možemo da izmislimo: genocid, skarednost, zofilija. Leševi deluju morbidno u odnosu na sliku koju nosimo. Genijalna strategija u kojoj Hanibal prelazi Alpe. Ratnici nisu sa nama. Oni su izolovani negde u sećanju, na svetom mestu. Oni su kreativni jer utiču čak i na našu sudbinu. Zanimarimo sebe, svoj subjekt, naspram istorijskog subjekta. Znate, istoriju, zamislicemo je impresionistički. Krv je samo crvena boja. A govna? Žute se!

27.

## Istorijski model

Mesto koje je imala religija do prosvetiteljstva sada preuzima istorija. Ako je nekada vera bila najčvršća vremenom je njeno mesto preuzela istorija: ateizam se i danas oslanja na sopstvenu snagu i diplomatiju. To je nekada činila religija. Osveta i nasilje bili su dominantni sve do pojave psihologije. Ona će zameniti istoriju. Da jednoga trenutka istorija zamiriše na bud. Kada se proces stvaranja istorijske svesti završi istorija postaje razvalina; prestaje da bude potraga *za onim* što ushićuje, ostaje tamo gde joj je mesto – deo civilizacije.

Ako istorija u muzeju stoji kao eksponat, rad istorije sigurno nije završen. Postoji funkcija koja istoriju iznosi iz prošlosti i projektuje na ravan sadašnjeg. Degradacija. I mi smo u toj ravni, a preslikavanje je homeomorfizam: njime ćemo ovladati *celokupnim*. Davno je već stvoren model istorije.

Kada počne da deluje model istorije, istorija se vremenom neutralizuje. (Da li je istorija završen proces istorizacije? Preostaje potraga za istorijom?)

Model može da iscrpi sve mogućnosti. Model postaje takav da se ne može više prevazići već iscrpljuje i pomera granice originala. Sam taj model važi u određenim okolnostima, naučni ogledi takođe važe pod određenim uslovima, ali ako obrazac počne da iscrpljuje mogućnosti, on više ne važi u značenjskom delu praktikuuma, već prelazi iza granice, i tada više nije laboratorijski moguć, ali ne znači da se ne stvara novi tekstualni prostor. Dolazi se do logoreje ili pornografije.

Za trenutak čovek može pomisliti da je jezik i senka stvarnosti, ali ne ona samobulnost ili paranoični jezik: celokupni jezik se okuplja oko objek-

ta paranoje i pretvara u logoreju. I ja želim da stvorim taj jezik paranoje, da ga pojmovno i slikovito odredim, i da on ima samo jednu paradigmu: maničnost.

Model istorije ispran je terminima psihologije; stvara istoriju koja deluje suprotno od prvobitne namere. Istorija i njen model da li se dupliraju ili su homeomorfni – zavode jedno drugo? Nije li predmet određivanja šta će izučavati nauka već model?

Istrošenost nije simbol već je dominantna crta nihilizma i zastrašivanje koje se naziva: izlazak iz istorije. Ali se za sada ta pomama zamenjuje suprotnim – proizvodnjom znanja i istorije. Procesi beznačajni jedino što izazivaju dosadu. A sama proizvodnja istorije je zaraza koja u sebi sadrži patološko osećanje nesigurnosti. I šta treba da se učini? Naravno, da se završi u bolnici koju ću nazvati povratni proces – *da model istorije proizvede istoriju*.

Model istorije stvara proizvode (slike, simbole, kôdove) koji se znaju u komunikaciji. Istorijski model multiplikuje jednu svest; istorijsku svet umnožava u beskonačno dok ne postane vojna vežba.

Iako isključimo model, a ostavimo metod rada – budućnost je istorija.

28.

Istorija nas ne okružuje niti zaokružuje – mi je dovlačimo poput ogreva, da tu historiografiju pretvorimo u telegram koji se šalje na dan smrti, ne da uznemiri već da obavesti, a zapravo najviše uznemirava: smrt najdražeg. Onaj ko rukovodi tim modelom došao je u iskušenje da prezire, ne samo istoriju: postao je tvorac.

Stvaranje modela jednog trenutka se protivi

istorijskom – postaje neistorijsko, protivi se onoj Lokovskoj promenljivosti, ali ne nastaje od njega pravo neistorijsko to jest umetnost, nego ludilo. Naravno da je stvaranje modela antiistorijsko, s tim što se on, koristeći kôdove, pridružuje proizvodnji istorije. Model kao neistorijsko. Ako je svest o istoriji svest o promeni model istorije nije statičan.

Samo istorija može da se troši neumereno, da se hiperprodukuje, jer zapravo ničega nema, osim modela, i svako umnožavanje nije višak, ni potreba, nego analiza.

29.

Istorija kao model muzeja

Ako se u istoriju ulazi rođenjem, svest da smo u njoj dolazi kasnije. Tada nas očekuje neko zdanje. Koliko se to zdanje razlikuje od onog koje je stvorila psihoanaliza ili od onog koje je stvorila mitologija? Istorija je dugo bila obeležje večnosti, kao psihoanaliza za obeležje potisnutog i zato bi čovek morao da učestvuje! U muzej se mora otići, u istoriji smo, u predvorju, sve dok ne shvatimo da smo nigde.

Zbirka istorijskih događaja ima čar muzeja. Događaji su samo kôdovi koji znače da je postajalo istorijsko vreme. Sto godina ranije ili sto godina kasnije, pre nove ere ili sada, nikako ne funkcionišu. Čak su i nezamislivi. Nijednog trenutka ih nećemo prihvatiti kao prolaženje već kao nalepnicu iznad eksponata koji žele da pruže informaciju.

30.

Književnost je prva raskinula sa istorijom. Prezent je raskid sa istorijom. Od pluskvamperfekta i imperfekta koji su važili za mit i religiju do perfekta

ta koji važi za istoriju – za literaturu je najbolji prezent. Sve dok je književnost pisana u perfektu, težila je da bude istorična; da nadomesti istoričnost. U ovoj kulturi nešto predstavljamo ako se držimo istorije. Literatura je kasno shvatila da njoj ostaje prezent.

A gramatičko ostaje samo piscima. Ali pisac gramatiku ostavlja lingvistima a on uzima prezent. Jezik kojim on piše odvaja ga od mita, od istorije. Pisac ne govori istorijskim jezikom već je to lirizacija. Čak se i u bolesti zarumene usne, orosi čelo i leševi liče na usnule. Ali jezik simbola; naučni jezik je rezultat hiljadugodišnjeg rada, tako da on mora da se nauči i bude blizak naučenom. Gramatika izgleda tako kao da ste je naučili. Koja se stvarnost prikazuje naučnim jezikom – viši krug stvarnosti. Gramatičkim jezikom stvara se novi jezik.

I na kraju: futur je utopija.

Budimo sasvim otvoreni. Čovek dvadesetog veka, baštinik vekovnog razvoja misaonih tehnika ukorenjenih u grčku logiku čije je rasuđivanje svesno ili nesvesno uslovljeno naučnim pristupom našega doba, sve to može izgledati daleko i nerazumno.

Da li je dovoljan samo skepticizam?

Postavimo sledeća pitanja: Kakava je prava priroda Stvarnosti?

Kakva je naša predstava o njoj, a kakvo znanje?

Uvećanjem broja informacija o istoriji, neprestano bombardovanje podacima, ne razjašnjava niti traži svoje mesto u *stvarnom* svetu, već se povećanjem broja informacija traži nekakvo prisustvo u medijskom svetu; površnost! Tumačenja: naučna aparatura, politički interesi, medijska senzacionalnost..

Kako su se izdvajale nauke po predmetima svog izučavanja i stvarani pojmovi tako je njihov jezički aparat ustremljivao na istoriju. A tek specijalni jezici raznih nauka? Kako su se tek oni ustremili na istoriju pravdavajući svoje postojanje. Tumačenjem sa svih strana zatrpava se tema tumača, pa se često i gubi u aparaturi kojom se tumači.

Evo, filozofa koji tumače istorijski jezik i ontologiju.

Sami istoričari se odmah hvataju za jednu reč – *razvoj* izučavajući uticaj istorije na civilizacijske institucije, a zatim, i razvoj posebnih istorijskih tradicija.

A onda dolazi jezik psihologije sa svojim pretpostavama: kako se tek on ustremio da popuni sve praznine koje su se ukazale u devetnaestom i dvade-

setom veku: od religije do istorije.

Sociolozi razmatraju asocijalnost istoričara.

Druženje u društvu!

Antropologija: mistični aspekti istorije!

Istorija i religijska tradicija.

U naučnom mišljenju, koje teži racionalnim vidovima saznanja, istoriji se odriču saznajne mogućnosti, ili se ulažu naponi da se objasni racionalnim pojmovima, sa težnjom da se shvati kao poseban vid intuicije, a sa pokušajem da se ta intuicija racionalno objasni. Autor više nije genije, bog – on je strateg.

“Znakovi bez označitelja prepušteni su nama”, kažem. Ustajem, povlačim dobar gutljaj pića.

Dvadeseti vek pripada psihoanalitičarima i ničancima. Oni su kao akušeri. Nisu dozvolili da se nedonošče – istorija razvija dalje.

I na kraju fusnota. Lešek Kolakovski:<sup>4)</sup>

4) Postoji misticizam filozofa i matematičara. Biti po školovanju matematičar isto bi značilo, u savremenom svetu zapadne misli, bar do Lajbnica, biti mističar. Bog Lajbnica je matematičar. Mistika i matematika prožimaju se još od Pitagorejaca. Bog su svi brojevi i još nešto nesaznatljivo. DUŠA: Deo tela koji doživljava i spoznaje nasuprot delu intelekta koji saznanje svet i zaključuje.

“Stoga se čini da je misticizam druga strana istog traženja. Umesto da konsturišu racionalne ili pseudoracionalne nizove zaključivanja, koji nas uzdižu ka Bogu, kao najvišem pojmu ili krajnjem rezultatu razmišljanja, mističnom spoznanju Boga kao iskustvene “činjenice”, ako se tako može reći, kao nešto što je neposredno dato, ali ne kao apstrakcija, niti kao rezultat deduktivnog ili induktivnog zaključivanja. Matematika sublimira apstrakciju sve do tačke u kojoj se ona pokazuje kao poslednja realnost fizičkog sveta. Bog je bezvremenski, besprostran i bestelesan, kao matematičke i geometrijske tvorevine.”

Beleška o autoru:

Slavoljub Marković rođen je 1952. godine u Jakovlju.

Živi u Beogradu.

Objavio je sledeće knjige:

Istorijski ciklus:

*Plovno stanje istorije*, KOS, Beograd (1982)

*Kiša iz jezika*, Matica srpska, Novi Sad (1994)

*Paralelna biblioteka, Nolit, Beograd (2000)*

*Drvo u dvorištu*, Rad, Beograd (1997)

Jezički ciklus:

*Značenja i proteze*, Narodna knjiga, Beograd (1998)

*Gradivo*, KOS, Beograd (1993)

*Dosada usvojenih rečnika*, “Filip Višnjić”, Beograd (1995)

Nadautorski ciklus:

Slavoljub i Rupljanac, *Projekat*, Vreme knjige, Beograd (1994)

*Sadržaj:*

<i>U muzeju</i>	7
Stavaranje sveta I	11
Stavranje sveta II	12
Volja Božija	13
Smrt gospoda(ra)	14
Doček	15
Bog i kralj	17
azbuka je iznutra crna	21
komandant sedi mirno. artiljerija	22
ruka u tami. prodor do sadašnjosti	23
slika bojišta. mapu je nacrtao đak	24
ti si sada mrtva	25
Požar u istoriji	26
Marko Kraljević	27
Susret s junakom	28
Učešće u trojanskom ratu	29
mulj liči na sećanje. lišće ne šušti. žuti	30
Odskočna daska	31
nepromenjena slika učitelja	33
Učitelj	35
Budućnost je pomen	36
Trajna nesposobnost	37
Pošumljavanje	41
Bunar	43
gradovi iz snova. neimari	45
Zapisi o obnavljanju grada	49
zaokupljaš me telom	55
Ruka oseća predmetom	56
ruka koju miluješ	57
povratak. mrtvi. njoj vreme ništa ne znači	58
među živima. zubi zakona. sivo je zatvoreno	59

Gužva	60
Muke u raju	61
Na reci	62
platno. Gogen	63
Zadovoljstvo	64
krivac postoji. birokrat. uzdignuta istorija	65
Fotografije	66
DIS	67
bina je ista. zašto bogovi nemaju muzeje	68
Tuđi jezik	69
Tamnice	70
gvožđe vraćam feritu. život svodim na telo.	75
maše. grize gradska četvrt	76
pesme u saksijama. kroz lice!	77
hodati! pevati! jezikom oblizati!	78
Simbioza	79
Godišnja doba	80
Žena i muškarac	82
Žene	84
Susret	85
Prošlo je, prolazi ili će proći	87
postoji množina od imenice PROZOR	88
u metafori pica. u gips!	89
granice na karti. ptice. golubovi	90
vojnici idu u rat. mi smo stvorili bogove	92
kiša iz mog jezika. gramatika u Lajpcigu	94
PS	96
<i>Kula</i>	99
PLOVNI STADIJUM ISTORIJE	101
STRATEGIJA ILI FUS-NOTE	
Beleška o autoru	137

Slavoljub Marković  
Zatrpavanje bezdana  
2006.

Izdaje  
NARODNA KNJIGA  
ALFA  
Beograd, Šafarikova 11

Za izdavača  
Snežana Mijović

Fotografija na zadnjoj korici  
Živko Nikolić

Plasman  
Svetislav Žarić

Virmanska prodaja  
011/848-70-31, 848-70-34, 848-70-35  
Velimir Milićević

Klub čitalaca  
011/3229-158  
Ruža Vasiljević

Marketing  
011/3227-426

Tiraž 500 primeraka

Štampa  
ALFA - Beograd